

citium, docuitque quod magnus futurus erat coram Domino. Porro talem postea fuisse Joannem, qualem fore hic predicat angelus, suo loco hic evangelista alioque memorat. Infra, c. 7, v. 33, legis: *Veni Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum.*

SPIRITU SANCTO, donis Spiritus sancti replebitur; significatur copia et abundantia. Plenus erit omnis generis gratis ac donis; quæ non enumerat angelus, contentus fontem omnis gratiæ expressisse, Spiritum sanctum. *Rectè, cui ebrietas et vinum in quo est luxuria tollitur, spiritus gratiæ cumulat, ait V. Beda.* Cæterum reperi Spiritu sancto ferè dicuntur huic evangelistæ, quibus ita datur gratia Spiritus sancti, ut foras in extrinsecum effectum redundet. Vide infra, v. 41, 67; Act. 2, v. 4, et c. 4, v. 8, 51, et c. 9, v. 17, et c. 13, v. 9. Utrumque hic oportet intelligere, et quod plenus erit, et quod plenitudinis illius edet non dubia argumenta atque effectus.

ADHUC, etiam, etiamnum, EX UTERO, ex eo tempore quo adhuc ferebat utero. Syrus clarior vertit, *had hou becaro*, adhuc ipse in utero, scilicet existens, quo modo explicat etiam Titus et Theophylactus Græci, *intra matris uterum adhuc hærens, cum erit adhuc in utero matris.* Sed præpositio *ex*, quæ utitur evangelista, videtur apertius significari, quod tota vitæ suæ, incipiendo ab eâ quam etiamnum in materno utero acturus sit, Spiritu sancto erit plenus, et plenitudinem rebus ipsis prohibat. Hoc alterum est quo predicat angelus Joannem magnam fore, quod abundabit spiritalibus bonis, quod copiosissime ornatus divesque erit omnis generis gratis, tam gratum Deo facientibus, fide, spe, charitate, humilitate, castitate, prudentiâ, quam gratis datis, prophetiâ, Scripturarum intelligentiâ alisque innumeris; quibus sic ornandus sit ejus animus intus, ut etiam foras erumpentes seipsas manifestaturæ, et quæ spiritus plenitudine ille scateat, testaturæ sint; non tunc solum quando auspicabitur munus suum, et populus ipsi docendus erit, hoc est, in ætate virili, verum etiam in juvenili ac puerili, adeoque cum continebitur adhuc matris utero. Adhuc clausus matris utero, mundabitur à peccato quod cum conceptus fuerit, et fidei, et spei, charitatisque habitus cum munere prophetiæ, in justificationem pusiois animi intus, erumpent in visibiles actus. Hoc ita evenisse discimus infra, v. 41, ubi ex suæ matris utero, cognoscens ac sentiens, expectat à se sum-

comprehendit enim et vinum, et cerevisiam, potum ex dactylis, ex pomis, ex melle, et quæcumque iaculantur. Non sicut; nempe toto tempore vitæ, tantam perpetuus Nazareus, et perpetuo fungens sacerdotio. Nam et Nazareus omnibus diebus consecrationis suæ, et sacerdotis, quamdiu agerent in tabernaculo, vino et sicera abstinebant, ut patet Numer. 6, v. 3, et Levit. 10, v. 9. ET SPIRITU SANCTO REPLEBITUR, enim sanctificante, et magnorum donorum copiâ implete, ita ut in alios etiam foras redundet, quod illâ repletionem insinuat. ADHUC EX UTERO MATRIS SUÆ; quod hæretici aliqui exponunt, ab infantia, seu statim ab utero; sed per illud, *adhuc*,

mèque dilecti Christi Salvatoris præsentiam in utero Mariæ, exultavit, et Spiritum sanctum quo ipse agebatur diffudit in matrem, ita ut illa ore præsentiam Christi testaretur, quod ipse ventre clausus nondum poterat. Quod enim non tantum spiritu prophetiæ Joannes in utero materno fuerit repletus, verum etiam spiritu adoptionis et gratiâ justificante, mundatus à peccato originali et sanctificatus, docent veteres Patres: inter Latinos Cyprianus, epistolâ 75, sub finem: « Ille divini gratiâ adhuc in utero matris (impletus). » Rursus epistolâ 76: « Accepit Spiritum sanctum cum adhuc esset in utero matris constitutus. » Ambrosius in hunc scribens locum: « Antequam nasceretur, ait, matris adhuc in utero positus, Spiritus accepti gratiam designavit. Nondum enim erat et spiritus vitæ, sed spiritus gratiæ. Denique et alibi vivendi substantiæ præcurrere sanctificantem (gratiam, potius adverte. » Augustinus lib. 15 de Trinitate, cap. 26: *Quamvis, inquit, seminatus à patre, tamen Spiritum sanctum in utero formatum accepit.* Inter Græcos Origenes, homiliâ quartâ in Lucam, nec non septimâ, ubi inter cætera ait: « Jesus (qui in utero Mariæ erat festinabat, adhuc in ventre matris Joannem positum sanctificare. » Denique alii. Nec facillè invenias in S. Litteris, eum reperi Spiritu sancto, qui non sit justus et Deo gratus. Postremo cui in utero concessa est actio cognoscendi Christi; gaudendi et exultandi; quomodo non etiam credendi et diligendi? Hæc paulo prolixius sumus prosecuti adversus hæreticos, qui illud *ex utero*, interpretantur statim à matris utero, à primâ infantia, nec quidquam hic agi volunt de eo quod Joanni contigerit in utero matris. Nos vitam Joannis in utero ita hic includi docemus, ut infantilem omnemque sequentem ætatem non excludamus. De infantili enim legitur, infra, v. 66: « Quis putas puer iste erit? etenim manus Domini erat cum illo. » De puerili et juvenili sequitur, v. 80: « Puer autem crescebat et confortabatur spiritu: et erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel. » Nam ex actis in virili ætate, observare licet, excellentissimè in eo eminusse dona Spiritus sancti, fidem, charitatem, humilitatem, gratiam verbi, intelligentiam Scripturarum, profundam divinarum mysteriorum cognitionem, prudentiam, constantiam, allaque innumera, fortitudine vitam terminante; ita ut ab ipso matris utero ad mortem usque, plenus semper cognitus sit Spiritu sancto. Magnus igitur etiam hæc parte Joannes, quæ præter

significatur, etiam replendum ex eo ipso tempore, quod adhuc utero gestabatur. Unde Syrus et Arabs verterunt, *adhuc in utero*, et sic illam phrasin Græcam accipiendum patet, Act. 5, v. 2. Tacite autem simul insinuat, ab infantia per totam vitam Spiritu sancto plenum futurum. Atque ita Joannem accepisse Spiritum sanctum et gratiam ejus in ipso utero passim veteres sentiunt, Origenes, hom. 4, et 7 in Lucam, qui apertè eum sanctificatum dicit, Cyprianus, epist. 15, Itaque his duobus membris explicat magnitudinem Joannis ex sobrietate et Spiritus sancti donis, nunc ex officio.

Christum ejusque matrem nullum habet aut majorem aut æqualem. Nam quod multi credunt, etiam Jeremias infans in utero Spiritum sanctum, ex eo quod legitur Jerem. 1, v. 5: *Antequam exires de utero sanctificavi te*; videtur illi falli amphibologiâ vocis sanctificare, quæ Hebraicè frequenter nihil amplius quam divinis usibus destinare aut deputare appropriareque significat, unde et sequitur apud Jeremiam tantquam expositio præcedentis: *Et prophetam in genibus dedi te.* Atque omnino illud ipsum est, quod et Paulus de seipso scribit, Gal. 1, v. 15: *Qui me segregavit ex utero matris meæ.*

VERS. 16. — MULTOS; non enim omnes. Non omnes convertit Joannes, sed multos, ait Theophylactus.

FILIOS ISRAEL, Israelitarum: non enim mittitur ad gentes. Conatus est quidem convertere Israelitas omnes, cujusmodi generis et conditionis; docuit enim Phariseos, Sadduceos, turbas, publicanos, milites, infra, c. 5, v. 10 et seq., denique « exivit ad eum Jerosolyma, et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem, et baptizabantur ab eo, » quod ait Matthæus, cap. 3, v. 5 et 6: sed non est consecutus ut converteret nisi multos, reliquias nempe. « Reliquiæ convertitur, reliquiæ, inquam, Jacob ad Deum » forte, » Isaia 10, v. 21.

CONVERTET, abducat ab iniquitate, persuasos penitentiam, detestationem, inquam, emendationemque vitæ sceleratæ. Convertet autem exteriori suo ministerio atque operâ, docendo, admonendo, hortando, tum prædicatione, tum sanctissimæ vitæ exemplo, ipso Domino intus animi conversionem operante.

AD DOMINUM, ponitur loco nominis proprii דָּוִד, id est, ad virtutem, ad vitam sanctam, qualem Dominus præcipit suæ lege.

DEUM IPSORUM, solum verum Deum. Non enim hoc addit, tantquam alius aliquis existat deus præter Dominum: sed quod apud solos Israelitas vigeret cogni-

VERS. 16.—ET MULTOS FILIOS ISRAEL CONVERTET, efficacissimâ penitentis prædicatione, AD DOMINUM DEUM IPSORUM: Christum videlicet, partim ut ei credant, partim mandatis ejus obediant. Inque non significatur, Judæos ab idololatriâ convertendos ad Deum, cum tempore Christi non aberrarent à religione veri Dei, sed multos eorum credituros, Jesum, quem digito ostendit et prædicavit, esse Dominum Deum ipsorum, ejusque mandatis parituros. Hoc probat id quod sequitur.

VERS. 17.—ET IPSE PRÆCEDET ANTE ILLUM, scilicet eundem Deum ipsorum Christum Dominum, id est, proximè tantquam præzo ante regem, jamjam adituro, præcurret in præcedere, id est, zelo et fervore, seu cum vehementi atque impetu de intimis prorumpente; nam in Græco deest hic articulus, quo Spiritus sanctus designari solet. ET VIRTUTE, Græcè, *potentiâ*, id est, efficaciâ. Unde Eccles. 4, v. 15, de Eliâ dicitur quod potentior nemo vicit illum. Significatur ergo virtus insuperabilis dicendi et redarguendi impios, quantumvis potentes, Phariseos, Herodem, Herodiam. ELIÆ, id est, qualis fuit Eliæ adversus Achab, Jesabel, pseudoprophetas, Baal, etc., et præcipuè qualis erit Eliæ in secundo adventu. Nam hanc similitudinem officii significari hic plerique veteres

tio et cultus veri Dei. Convertet ergo ad Deum ipsorum, ut Domino quem Deum credunt, etiam obediunt præceptis ipsius observatis. Non loquitur angelus de fide et religione, quasi Judæi tunc temporis à Deo vero, falsâ religione, aberrârunt (quod hæretici libenter intelligant), id enim ipso Christi testimonio refutatur, ubi ait: *Super cathedram Moysi sederant scribæ et Pharisei, etc.*, Matth. 23, v. 2, 3; adeoque universa Evangelii historia adversatur, quin et angelus dixisset hic, ad Deum patrum ipsorum, potius quam ad Deum ipsorum. Non erant Israelitæ circa Christi tempora idololatræ, nec aliam sequebantur religionem quam à Moyse præscriptam, quantum complures traditiones inutiliter observant, et Pharisei quidem ac præsertim Sadducei, falsas nonnullas sententiâs sequerentur, sed vel privatas illas obscenas, vel nondum publicè auctoritate damnatas, quarum veritas Christo potissimum explicanda servabatur, ut alibi latius docuimus. Non ergo de orthodoxâ fide aut legitima religione, sed de vitæ sanctæ actione, angelus loquitur. Nec aliud invenies inter acta Joannes, quam quod deterrerit atque avocerit Israelitas à vitiiis ad virtutem; nusquam legis quod increpaverit tantquam desertores fidei aut religionis avitæ. Hoc igitur tertium est quo Joannes prædicatur fore magnus, et quidem pertinet ad futurum ejus officium, quod prædicatione suâ efficacissimâ, multos Judæorum à sceleratâ ad sanctam vitam tracturus sit. Id factum ab ipso fuisse, testatur Lucas infra, c. 7, v. 29: « Et omnis populus audiens et publicani, justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis. » Rursus Matthæus, cap. 21, v. 32: « Publicani autem et meretricies crederent ei. » Scilicet Joanni. Denique Ambrosius: « Baptisma, inquit, populus frequenter, declarant converse plebis non medicres lactos esse processus. »

VERS. 17.—ET IPSE. Idem ipse PRÆCEDET, præibit, tempore scilicet.

ANTE, in conspectu, coram, proximè antè, ita ut

notant, Euthymius, Theopr. et Ambros., hic, Unde August., tract. 41 in Joan.: *Quid est in spiritu et virtute Eliæ. In eodem spiritu vice Eliæ. Quare vice Eliæ quia quod Elias secundo, hoc Joannes primo adventu fuit. Hanc similitudinem officii, et simul effectum ac finem istius spiritus et virtutis Eliæ ut declararet, adjicit: UT CONVERTAT CORDA PATRUM IN FILIOS. Nam ista sunt verba Malachiæ, c. 4, v. 6, de Eliâ propheticè dicta, quæ hic Joanni accommodantur. Significant autem Joannem effecturum, ut corda Patrum, id est, animus seu amor patriarcharum, et prophetarum, converterentur in filios, id est, posteros eorum, seu sui temporis Israelitas. Cum enim patriarcharum et prophetarum non ex lege, sed ex fide Christi venturi, non peccandum, sed sanguine Christi se justificandos credidissent; sanctisque moribus vixissent; filii eorum ab eorum fide et moribus degeneres, ita ex lege justificari voluerunt, ut putarent se suis viribus eam facere, et peccatum sanguinem esse remissionem peccatorum; contra quo Paulus in Epistol. ad Romanos et ad Ephesios disputat.*

Propter istam et fidei et morum discrepantiam patriarcharum à filiis alieni erant, Isaia testante, *Abraham nescivit nos*, id est, pro filiis non agnovit nos. Joannes verò contra istos posterorum errores prædi-

sit illi proximus, tanquam apparitor: quales solent, præcedere ante reges et principes, quos ubi conspexeris, statim intelligas regem non procul abesse. Et propheta præcesserat Christum, sed longè ante; Joannes proximè præcessit.

ILLUM, scilicet, Dominum Deum ipsorum, brevi scilicet venturum in mundum, ut caro factus salvet mundum, id est, Christum. Manifestè docet angelus Christum fore Deum, et quidem eundem illum quem Israelitæ hactenus coluerant.

IN, (cum) VIRTUTE, potentia, vi, seu efficacia.

SPIRITU ET VIRTUTE, id est, spiritu virtutis seu efficacitatis, vel virtute seu efficaciâ spiritûs; id omnino est, spiritu efficaci, gratiâ Spiritûs sancti efficaciter potentique in eo operante.

ELLE, quali Elias. Syrus addit, *propheta*. Subaudiendum est, aliquid. Nostræ ætatis hæretici, qui negant Eliæ reditum, nihil aliud subaudiunt, quàm quali Eliæ præditus olim fuit; sed veteres omnes tam Græci quàm Latini subaudiunt quali Eliæ præcedet ante illum, quali Eliæ præcedet posteriorem illius adventum. Verum est quidem, quod Eliæ spiritalis potentia seu efficacitas, intelligi queat ex actis ejus prioribus, si in memoria revocetur, quâ animi fortitudine resisterit conatibus Jezabelis, quâ libertate increpaverit regem impium, quo zelo certaverit contra prophetas Baal, ut reduceret populum ad Dominum Deum ipsorum; sed non præcipuè hic ad præterita respicit angelus, sed ad futura, quod parimodo Joannes se geret in officio præcedenti ante Christum, atque prædictum est quod Eliæ se geret. Alludit enim angelus ad prophetiam Malachiae, cap. 4, v. 5, oromittentem: «Ego mittam vobis Eliam prophetam, antequàm veniat dies Domini magnus et horribilis.» Nam subiungit mox subsequentiâ apud Malachiam verba: *Et convertet cor patrum ad filios*, etc. Vult ergo dicere: Quemadmodum, juxta Malachiae prophetiam, Eliæ præcedet diem seu adventum Domini magni et horribilem, quo percutiet terram anathemate et excidio, ita filius quem tibi promitto, præcedet diem seu adventum Domini humilem ac salutarem, quo salvabit mundum salute æternâ; et quidem simili cum spiritûs operatione atque efficacitate præcedet, spiritu similiter in eo operante, ut promittitur operaturus in Eliâ; nimirum ut convertat corda patrum, etc. Hæc est veterum expositio; Ambrosii hoc loco, ubi ait: «Hic prioris, ille sequentis, Dominici præcursor adventus;» Augustini, tractata 4 in Joannem: «Quid est in spiritu et virtute Eliæ? in eodem spiritu, vice Eliæ. Quare

cando: *Ece Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, et ad sanctos mores eos provocando, convertit patriarchas et prophetas, à Judæis alienos, ad amandos filios suos. Et incredulos, filios scilicet, Græcè *impersuasibiles*, ad prudentiam justorum, Patrum, ut scilicet similiter Patribus suis antiphrasim alterius Messii, et sapiant. Hæc est enim periphrasis alterius partis prophetiæ, quâ Malachias de Eliâ dixerat: *Et cor filiorum ad patres*. Sensus est igitur quod Joannes instar Eliæ corda Patrum et filiorum inter se mutuò conciliaturus sit prædicatione suâ, ut ejusdem sint

vice Eliæ? quia quod Elias secundo, hoc Joannes primo adventum fuit. Gregorii, homilâ 7 in Evangelia: «Qui idcirco venturus in spiritu et virtute Eliæ dicitur, quia sicut Elias secundum Domini adventum præveniet, ita Joannes præveniet primum. Sicut ille præcursor venturus est iudicis, ita iste præcursor est factus redemptoris.» Bedæ: «Qui benè in spiritu et virtute Eliæ præcedere dicitur, quia sicut ille præco venturus est iudicis, ita hic præco factus est redemptoris.» Similiter interpretantur Græci, inter quos Theophylactus scribit: «In spiritu Eliæ præcessit. Sicut enim in Eliâ effleax fuit gratia, ita et in Joanne. Et sicut Elias secundi adventus præcursor, ita et Joannes primi. In virtute autem Eliæ, eò quod idem voluerunt adventus amborum;ambo enim ad Christum congregant.» Titus: «Sensus est: Quemadmodum Elias secundum Christi adventum præbit, juxta illud propheta: *Ece ego mittam vobis Eliam*, etc., ita Joannes primi illius adventus præcursor erit.» Postremò Euthymius: «Dicit quod gratiam quoque et efficaciam habebit Eliæ, quas videlicet habebit Elias præcurrens secundum Christi adventum; et hic nunc facit, quæ postmodum facturus est Elias.» Sed quare angelus meminit potius illius prophetiæ, quæ de Eliâ Malach. 4, v. 5, quàm illius quæ interprete Evangelio propriè est de Joanne apud eundem Malachiam, c. 5, v. 1: «Ego mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam.» Credo idcirco, quod propheta illa capitis 4, nominet Eliam, celebrerim illum ex veteri historiâ; quod intelligat Zacharias, filium suum, virum non vulgarem fore, sed Eliæ similem, aut etiam majorem, ut officio, ita et donis spiritûs.

UT CONVERTAT, declarat quâ in re sita aut ad quid valitura sit illa spiritûs efficacitas. Apponit, inquit Euthymius, et quæ futura sit ejus virtus vice potentia. Ut, quemadmodum prædictum est facturum Eliam, convertat, inclinet

CORDA, animos. Hebraicè apud prophetam legitur numerus singularis, sed qui positus sit pro plurali.

PATREM, patriarcharum et prophetarum.

IN, ERGA, FILIOS, posterios; sui temporis Israelitas. Et INCREDULOS, filios, Græcè *impersuasibiles*, inobedientes, contumaces, sequentes animi sui pravi affectum atque impetum, agrèque admittentes sana consilia; difficillimè enim eis potuit persuaderi, ut agnoscerent ac reciperent Christum,

fidei, sententiæ, sapientiæ, vitæ et morum. Quem ferè sensum aliis verbis dat August., cap. 29, lib. 20 de Civit. PARARE DOMINO PLEBEM PERFECTAM, id est, ut ita præparet ac disponat ropulum Judaicum, carnali fidei, spei ac desiderii assuetum, ad Christum Domini et justitiam fidei ejus, et ad perfectionem salutis, quam Evangelium ejus continet, recipiendam: nihil enim, ut Apostolus, ad perfectum adduxit lex. Unde et Zacharias hoc officium Joannis velut maximum predicat, infra, v. 76.

adèò ut parti longè majori nunquam fuerit persuasum.

AD, è pro etc.

PRUDENTIAM, sapientiam, intelligentiam exponit Euthymius, quod est, fidem. Huc facit quod Syrus veritè, *idaho*, scientiam.

JUSTORUM, patrum, ut exemplo majorum sapiant et credant. Explicatio est ejus quod propheta dicit: *Et cor filiorum ad patres eorum*. Convertere autem cor patrum ad filios et cor filiorum ad patres, est, corda patrum et filiorum inter se mutuò ita conciliare, ut sint ejusdem sententiæ ac fidei, ut idem cor, eadem mens atque eadem sapientia et fides sit in posteris, quæ olim fuit in patribus. Ut credant, inquit Hieronymus in Malachiam, posteri eorum in Dominum Salvatorem, in quem et patriarchæ crediderunt. In quem sensum scribit V. Beda: «Corda patrum in filios convertere, est spiritalem antiquorum sanctorum scientiam populis predicando infundere.» Quin etiam D. Augustinus, lib. 20, de Civitate Dei, cap. 29: «Cor patrum convertetur ad filios, cum intelligentia patrum perducatur ad intelligentiam filiorum; et cor filiorum ad patres eorum, dum in id quod senserunt illi, consentient et isti.» Superior versus, qui loquitur de conversione ad Deum, agit maxime de emendatione vitæ; hic verò de intelligentiâ ac fide. Porrò istud, convertere, inquam, corda patrum et filiorum ad se mutuò, tunc fecit Joannes, quando suæ ætatis Israelitas docuit, instare adventum Christi patribus promissi ac desiderati, quando persuasit, ut Christum, in quem patres crederant venturorum, ipsi præsentem agnoscerent ac reciperent, denique quando fidem illam, desiderium ac devotionem Patrum antiquorum erga venturum Messiam, jam multis vitis refrigerata, revocavit atque accendit, ita ut filii patrum exemplo Messiam vivâ fide ac devotione desiderarent, quærent atque amplecterentur. Patres Joannes non fuerat allocutus, sed quando adduxit corda filiorum in sententiam et exemplâ patrum, dicitur quodam modo loquendi filios ad se mutuò convertisse, quia ejusdem fidei ac sententiæ, unanimes et consonos reddidit. Et quanquam non in omnibus suæ ætatis Israelitis, Joannes id est assensit, hic tamen finis fuit ipsi propositus, effectus autem in reliquis locum sortitus est. Jam quod Joannes ante salvificum Christi adventum fecit, hoc idem Elias ante terribilem Christi ad iudicium adventum faciet, convertendo illius seculi Israelitas ad fidem et exemplâ Patrum, patriarcharum scilicet, prophetarum, apostolorum, aliorumque ex Judæis qui in Jesum, verum, inquam, Christum, olim crediderunt, itaque resitendo inter patres et filios unam et eandem et concordem fidem, religionem ac vendi rationem.

PARARE, ut patet. Hic retinuit interpres infinitivum, quem mox clariùs verterat per subjunctivum.

S. S. XXII.

DOMINO, Deo ipsorum, proximè post se venturo, id est, Christo.

PLEBEM, Populum Israel.

PERFECTAM, instructam, adornatam, dispositam, præparatam, *capacem*, ut exponit Theophylactus. Ut appareat et disponat populum Israel ad Christum excipiendum: «Ut populum, ait Titus, Christo Domino reddat instructum, fideique capessendæ aptum.» Latinus interpres Græcè legit *κατασκευαστον*, quod est, *perfectum*; quo modo et Syrus legisse videtur, vertens *gemiro*, perfectum, absolutum: intelligendum est autem, perfectè dispositum atque adornatum, maturum atque ad suum usum aptatum et idoneum redditum; nam et *κατασκευαστον* significat *adaptare*. Expositio est ejus quod præcedit: «Ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam justorum, ut, inquam, patet Domino plebem rectè perfectèque dispositam; quanquam et superior versiculus ad apparitionem spectet. Convertendo enim Israelitas ad Dominum Deum ipsorum, simul etiam convertendo corda patrum et filiorum ad se mutuò, id est, reddendo filios patribus consentientes fideque ac moribus similes, paravit adaptavitque populum ad Christum ejusque doctrinam recipiendam. Rudis erat populus et impolitus; Joannis præcursor aptatus est ac formatus, ut non omnino rudis, sed jam agnitione peccatorum suorum, expectatione regni cælorum, ac desiderio venturi Messie instructus, Christo venienti ad salvandum mundum, docilem se præberet et salutis quam ille offerret *capacem*. Ad eundem modum Elias sub mundi finem, convertendo illius seculi Israelitas ad verum Christum et in Christo justitiam, reddet populum illum apparatus ritèque dispositum, Christo ad iudicium venienti excipiendum, ne fortè veniens Christus penitus eum excidat et delect. Hoc quartum et ultimum est, quo Joannem magnum fore prædicit angelus, quod efficat admodum spiritu præcursor futurus sit Messie Domini Dei Israel, ad hoc ut populum Israel admoneat adventus ipsius, patribus olim promissi ac desiderati, jam instantis, ad eam præsentis, quò ad eum excipiendum se pareat, quâ in re nullum habiturus sit majorem aut parem; duntaxat Eliam secundum. Quod dicitur fuit versu superiore de conversione Israelitarum ad Dominum Deum ipsorum, Joanni cum prophetis multisque aliis justis commune fuit; hæc verò præcessio, proprium et peculiare fuit Joannis munus, nisi quòd, non illud idem quidem, sed simile promissum sit Eliæ. Quare munus hoc maximum, gratularum repetit Zacharias, Joanne filio jam nato, ubi dixit: «Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis: præbis enim ante faciem Domini parare vias ejus, ad dandam scientiam salutis plebi ejus;» infra v. 76, 77. Hoc denique munus præstitit Joannes re ipsâ testibus Evangelistis omnibus, regnum cælorum annuntiando, Christum proximè venturum prædicando, ubi advenisset monstrando ac prædicando, omnes denique ad eum recipiendum invitando.

Vers. 18. — Uxor, per quid, quo signo, quo argumento; Syrus, *quamodo*.

Hoc, quod nascetur mihi huiusmodi filius.

Sciam, cognoscam; scilicet certò. Indicat se non credere nisi signum videat, ut ferè moris fuit Judæorum; 1 Cor. 1, v. 22, q. d.: Ede signum aut affer argumentum præsens, quo certò doceat id futurum quod promittis; nec enim audeo nudis fidere verbis tuis. Hæsitat diffidentia, dubitans, non de Dei potentia, sed de verborum angelicorum veritate, non tam quòd vereretur esse angelum Satanae (noverat enim verisimiliter esse angelum lucis, utpote qui in loco sacro non solum, sed et inter sacra apparens, pertinentia quàm maxime ad Dei honorem et hominum salutem nuntiare) quàm quòd timeret falli et pudenti, postquam semel magnis adeo ac factis nuntiis fidem adhibuisset; idque ob eam quàm adjungit causam.

Ego enim sum senex, excessi annos aptos generationi.

PROCESSIT IN DIEBUS SUI; est ætatis adeò protractæ, ut concipiendæ proli sit inidonea. Non dicit esse naturæ sterilem, utpote incertus ejus rei; sed concessio eo quòd non sit, offert eò ætatis progressam, quò non possit naturæ ordine concipere. Magnitudo igitur promissionis, excedentis ordinem facultatemque naturæ, Zachariam in dubitationem et incredulitatem impellit. Deixus enim mentis in naturæ cursum, diffidit angeli verbis, non quòd putaret angelum posse mentiri, sed quòd consideraret potius reclamantem naturæ sensum, quòd diximus, quàm Dei omnipotentem et angeli veracitatem. Contrario prois modo se gessit Abraham, Apostolo teste, Rom. 4, v. 17, etc., cui cum esset probrisum: «Patrem multarum gentium posui te; non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam ferè centum esset annorum, et emortuum vulvam Saræ, sed contra spem in spem credidit et qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. In eipromissione enim Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia quæcumque promisit, potens est et facere.» Atque et Abraham; audito promisso filii ex Sarâ suspensivè, dixisse legitur: *Putasne centenario nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet?*

Vers. 18. — Et dixit, etc. Uxor, hoc sciam? id est, quo signo? nec enim nudis verbis tuis ausim fidere, cum naturæ cursus repugnet. Ego virum cum senex, et uxorem meam processit in diebus suis, id est, protractioris ætatis est, quàm ut naturæ ordine concipere possit. Hæsitat igitur diffidentia, non de potentia Dei, seu de objecto fidei, ut Calvinus voluit, sed de teste fidei, et veritate verborum ejus, ut indicat vers. 20, cum ei satis aperte et inter sacra apparens, et signa divina legationis præferens, facilius credere debuisse; idque peccavit. Abraham verò, Genes. 17, v. 17, similibus verbis utens non peccavit, quia, ut Augustinus, q. 23 super Numeros, Deus non de verbis, sed de cælibus indicat; eadem enim dici possunt inquirendo modum, vel etiam dubitando, de quo veritate diffidendo, ut idem Hom. 44. Itaque angelus planis exponens conditiones personæ suæ et

Genes. 17, v. 17. Rectè, sed dixisse legitur in corde suo, non ore, et postquam cecidisset in faciem suam, quod erat adorantis et gratias agentis, ac proinde credentis, non diffidentis. Postremo, Deo iudice, cordium inspectore, intelligimus, Abraham angelum verisimilem ac Zachariæ, qui proximis angelis ferè arguitur incredulitatis; quia Deus non de verbis, sed de cordibus iudicat, quod ait D. Augustinus, lib. 4 Questionum super Numeros, cap. 19.

Ego sciam. Revocat animum Zachariæ, à consideratione ætatis suæ et uxoris, ad considerandam qualitatem nuntii, omni fide digni omnique exceptione majoris, ut sciat quàm immerito fidem abrogat nuntio, q. d.: Quid tuam et uxoris ætatem consideras? considera potius quis ego sim hæc tibi nuntians, et à quo missus. Vult intelligi, inquit Beda, quod si homo talia promitteret, impune signum flagitare liceret; at cum angelus promittat, jam dubitari non deceat.

GABRIEL. Non seductor demon, sed angelus Dei, ait Theophylactus; et quidem Gabriel, cuius nomen novissime potes ex Daniele, cui olim apparuit. Reducit Zachariæ in memoriam revelationes quondam factas. Danieli de novissimis temporibus et Christo, Dan. 8, v. 16, et c. 9, v. 21, à se procuratore et tutore Judaicæ gentis, Dan. 10, v. 13, 20, 21; quò magis fidem se mereri declarat. Gabriel Danieli fecerat certiora temporis quo venturus esset Christus, Dan. 9, v. 25, idem Zachariæ nuntiat proximè instantem adventum Christi, promisso filio præcursore. Nominis interpretatio est: Vir, dominus, seu princeps meus, Deus. Nam *geber* virum, dominum, principem, *gabri* virum, dominum, seu principem meum, et Deum significat. Liceat etiam interpretari, *fortis seu robustus meus Deus*; quo sensu significet solere Deum magna et ardua, quæque naturæ virtutem superent, per ipsam nuntiare, ita ut nihil jam quod non sit nominis suo consentaneum annuntiet.

QUI ASTRO, qui adstati; rectè interpretes Latini et Syrus vertunt *adato*, pro adstare soleo. Cæterum non vult Gabriel dicere, quòd jam nunc adstet (quamvis id verum esset), sed quòd cum adstare in celo consueverit, nunc missus in terram sit, etc. Totus enim hic loquendi modus, metaphorice est, adstanti, mittendi, sumptus ab hominum regum consuetudine. Præter hoc quòd beati sunt (nam in Dei visione rationis causas credendi sibi, respondit).

Vers. 19. — Ego sum Gabriel, populo Judaico et tibi satis nomen, ex diversis legationibus, quibus ad Danielem functus sum. QUI ASTRO ANTE DEUM, id est, qui in celo adstare soleo, velut administrator familiarissimus in conspectu Dei, ad excipiendam prima ejus imperia. Est enim metaphora à servis, qui parati sunt in suo quisque ordine ad nutum dominorum. Et missus sum, tanquam legatus à Deo. Mitti enim angelorum proprium est, ita ut etiam inde nomen acciperint, et ab apostolo vocentur omnes *administratores spiritus*. HÆC TIBI EVANGELIZARE, id est, hoc tibi litterarum nuntium perferre, tanquam evangelii de Messia quoddam prædium. Ut autem auctoritatem suam probaret, simul punit incredulitatem ejus, et dat signum, quo credat, ut eadem res ei esset supplicium et beneficium.

nalis creaturæ beatitudo consistit), etiam Deo familiaris et proximi esse intelligitur, qui non opus habeat ut, si quid occurrat, Deum adeant, vel accessum ad eum aut colloquium ejus postuleant, cui semper præsentis sunt. Ex more seculi hujus, consistere in conspectu regis, faciemque ejus perpetuò videre posse, signum est domesticæ intimæque familiaritatis, ut de servis Salomonis legitur 3 Reg. 10, v. 8. Significatur itaque angelorum cum Deo agendi liberrima facilitas summaque fiducia. Quæmodòdum autem princeps, si subditis aliquibus suis eos deputet protectores, quos perpetuò seum habet intimos, conjunctissimos et familiarissimos, summo illos afficiat honore; nec solum, sed et prospiciat illorum salutem ac bono quàm certissime, quòd ad regem illi referre mox possint quæcumque occurrunt, causamque illorum agere; sic et Deus, dum angelos continuò faciei suæ frutione beatos, humilium custodiæ præficit, declarat quàm charos humiles habeat, quàmque velit esse ab hostibus tutos et bonis auctos. Cum enim curæ imprimis sit spiritibus illis obedientissimis id quòd Deus ipsis mandari, non omittit mox ad Deum, cuius familiari utuntur consuetudine, referre humilium preces ac vota et quidquid occurrit quòd ad salutem illorum faciat, causamque eorum agere, ut vel augeantur bonis, vel serventur à malis, vel pœnas dent qui illos læserint; nec differt Deus, iis qui perpetuò ipsi adstant, mandata expedire, ad horum salutem, tutelam, custodiam, atque adeò ultionem pertinentia. Quare cavendum est unicuique ne hos lædat aut contemnat; nec enim impune id agit, angelos eorum passurus accusatore et ultore, omninoque adversarios. Aliorum angeli et ipsi quidem vident faciem Patris; non tamen eà libertate agere possunt apud Deum causam illorum, quibus superbia Deum conciliat adversarium.

ANTE DEUM, in facie seu conspectu Dei. Vult dicere se ministrum esse Dei (stare enim est ministrorum), et quidem ex proximis ac familiarissimis, qui semper appareat conspectui Dei, intentus ac paratus ad excipiendam et obeunda mandata ejus.

ET MISSUS SUM, à quo missus sum.

LOQUI. Non ex me ipso loquor, sed Dei mittentis relecta demitto, ait Chrysostomus in Catenâ citatus. Hujus promissi Deus auctor est, ego nuntius; in illum itaque ipsiusque omnipotentiam respicere oportebat.

EVANGELIZARE, bona hæc lætæque nuntia afferre; nec enim infausta tibi nuntio, ut merito timeas cre-

Vers. 20. — ET ECCE ERIS TACENS, ET NON POTERIS LOQUI. Græci interpretes primam partem *tacens*, ferè exponunt, *surdus sis*, idque quia ex vers. 62, satis patet, etiam surdum fuisse; et qui naturâ mutus, ille quoque simul surdus est; et quia alioqui videretur esse tautologia, *eris tacens, et non poteris loqui*. Unde et D. Ambr. dicit: Incredulitas Zachariæ affatum eriperat et auditum. Quia enim non obediens, condemnatur, ut surdus sit, et quia contradixerat, ut non possit loqui, ut ait Theophyl. Posset tamen juxta Latinum textum aliqua esse differentia, ut explicetur

dere; imò verò æterni Evangelii initium, Marc. 1, v. 4. Non fuerunt hæc angeli verba nuda, sed conjuncta cum divină virtute, qua intellectum Zachariæ ita illustravit, ut agnoverit vera esse quæ dicebantur. Cæterum non tam docentis, quàm subofensivi et increpantis habitu pronuntiata sunt, conjuncta sequentibus.

Vers. 20. — Et, pro *quare, quannobrem, igitur*, illativis. Quocirca ecce, admirabile quid, minime ab te expectatum, quòd ita sit promissi in posterum præstandi argumentum, quòd petisti, ut simul pœnæ loco tibi serviat. Eadem res et supplicium et beneficium fuit, supplicium peccantis, beneficium precantis. «Dat signum quòd rogatur, inquit Beda, quòd si discredendo locutus est, jam tacendo credere dicitur.»

ERIS TACENS. Non dicit, *tacebis*, quò manifestius significetur continuis, *eris*, ab hoc ipso tempore ac momento, quò hæc loquor. Nam tanquam Dei legatus et loquitur et facit, virtute Dei. Vocem Græcam, etsi propriè significet tacentem seu silentem, ut et Syriaca *satik*, videntur Græci enarratores Theophylactus et Titus interpretari hic surdum, ut intelligere utriusque significati hic velle et surdi et muti. «Igitur quia discredis, scribit Theophylactus, ego te faciam surdum et loqui non poteris.» Titus: «Quia verò Zachariæ fide vacillans aiebat: Unde hoc sciam? propterea surditate loquendi facultate cunctatus est.» Certè connexa sunt vitia aurium et lingue: naturâ enim surdus, naturâ quoque mutus est; nam qui nihil unquam audit aut didicit, non mirum si nihil loquatur; qui verò ex accidenti est surdus, magnâ etiam ex parte est mutus, quippe qui non valet cum hominibus, ut quos non audit, colloqui, ac proinde nemine expectente ipsis alloquatur, cogitur instar muti tacere. Ut ergo reipsâ sunt connexa hæc vitia, ita unâ voce Græcâ *κωφός*, cuius usus est infra, v. 22, et unâ Hebraicâ *haras*, utrumque significatur. Hebraice legitur Psal. 27, v. 1, ubi à 70 Interpretibus vertitur, *ne sileas*; ab Hieronymo et aliis vertitur, *ne obsurdescas*, unde et nomen *heres*, quòd passim significat surdum, Levit. 19, v. 14: *Non maledices surdo*. Psal. 57, v. 14: *Ego autem tanquam surdus non audiebam*, etc. Cum autem constet Zachariam tam surdum fuisse redditum quàm mutum, ex versu 62 subsequente, ubi nuntius cum illo agit: *Innebant autem patri ejus*, etc., nec sit verosimile, plus mali eum passum quàm angelus unquam: sequitur surditatem, vel solum, vel unâ cum

quò modo esset futurus tacens scilicet non solâ voluntate propter angeli imperium, sed etiam invitus ex loquendi impotentia; idque non perpetuò, sed *tempore in diebus quo fiunt*, donec scilicet noveris per eventus ipsarum rerum te fere puniunt, *non pro eo quòd non credidisti verbis meis*. Datur enim hic ratio supplicii, quòd infligitur, non illa, quòd de divină potentia dubitasset, sed quòd nuntii verbis non credidisset. Quæ implebuntur in tempore suo; singula scilicet diversò, propter rerum diversitatem exigat.

obmutescentiâ, ab Evangelistâ significatam fuisse, Græcâ voce *σωπῶν*, et ab angelo Hebraicâ *heres*, vel Syriacâ *hæres*, aut *harso*. Accedit quod (quanquam tacens esse possit qui tamen possit loqui) tautologia esse videatur, si idem omnino intelligatur, *per eris tacens*, et per id quod adjungitur, *non poteris loqui*. Quare meo iudicio, oportet interpretari Græcum, *σωπῶν*, *surdus*, vel certè, *surdus ac mutus*, ut et Latini, *tacens*, et Syriacum *satik*; nam ut surdo omnia silent ac tacent, ita ipse ferè aliis quoque, quod diximus.

ET NON POTERIS, valebis loqui, mutus eris, loquendi facultate privatus: *Incredulitas*, ait Ambrosius, *Zachariæ affatum eriperat et auditum. Meritò autem hæc duo passus est, inquit Theophylactus, quòd et non audiret et non loqueretur. Quia enim non obediatur, condemnatur ut surdus sit, et quia contraxerat, ut silens.*

USQUE IN DIEM, ad diem seu tempus illud usque quo hæc fiunt, quæ putasti impossibilia. *Quanam?* respondet Euthymius: *Nativitas ac nominis impositio.* Nam de futurâ nativitate præcipue dubitatur, nativitas autem octavo demum die perfecta censebatur; ante octavum enim diem, infans, partim quia ancipitis vite, partim quia incircumcisis et anonyms, ferè ut non natus habebatur. Temperet ergo pœnam angelus ex divinâ miseratione, quasi dicat juxta Chrysostomum in Catena citatum: *Cum per eventus rerum ostendero quæ dico, et noveris te jure punitum, tunc te de pœna eripiam.* Omnium autem clarissimè Titus, versum hunc unâ cum præcedenti (ut sibi mutuo herent, quod diximus) explicat his verbis: *Quod angelus pro responso offert hujusmodi est: Quandoquidem angelo qui Deo assistit fidem non habes, neque Deo qui illum misit credis; magisque rei difficultatem quam dicentis virtutem considerans, vocem edidisti planè incredulam; propterea voce tantisper orbare, donec rejam expleta, et tuam in credendo tarditatem, et Dei rursus agnoscas potentiam.* Itaque recepit Zacharias audiendi loquendique facultatem, cum circumcideretur puer, quod legitur infra v. 64.

PRO EO QUOD, eò quòd. Reddit disertam causam ejus quam infligit pœna. Duo enim facit, quod diximus, eadem operâ; dat postulatum à Zachariâ signum, et punit incredulitatem ejus.

NON CREDIDISTI, inò temerè es oblocutus. *Vide quòd propter vocem incredulitatis, retenta ac cohibita est ei vox, ait Euthymius. Porro non dicit angelus:*

VERS. 21. — ET ERAT PLEBS EXPECTANS, eò quòd non soleret discedere, nisi peracto thymiamatis sacrificio, et acceptâ à sacerdote benedictione. Nam et Aaron, Levit. 9, v. 21, sacrificiis completis benedixit populo. ET MIRABANTUR QUOD TARBARET IN TEMPO, plus videlicet solito; quod contingere potuit ex illo solo colloquio descripto, et ex turbatione Zachariæ, verba ruminantis, sive supplicio attoniti. Ut nihil necesse sit cum quibusdam suspicari, angulum pluribus esse collocatum, quàm hic describitur. Qui enim divinitus apparent, ut anime, angeli, et ipse Deus, verbi sunt precisissimi.

Non credis; indubiè enim mox credidit Zacharias, ut asserationem increpationemque angeli audivit. Nec enim pertinaciter obstrepuit, sed obstupescit ad promissa tam sublimia, et à naturæ ordine tam aliena, non statim valuit e sibi persuadere, etiamsi quàm maximè ea percerperet. Quare non tam gravis fuit peccatum ejus, quàm Calvinus illud exaggerat, quasi blasphemix et sacrilegii speciem, Dei injuriam et contemptum; nam nec poena gravis fuit.

QUE IMPLEBUNTUR, sive fide à te excipiantur, sive incredulitate. Nec enim hominum incredulitas fidem Dei evacuat, Rom. 5, v. 3.

SUO, congruo, à Deo decreto, decem post menses aut circiter.

VERS. 21.—ET. Inter hæc, dum hæc agerentur inter angelum et Zachariam.

ERAT, manebat et perseverabat.

PLEBS, quæ convenerat, ut sacrificio huic incessi seu thymiamatis, religionis causâ, adesset.

EXPECTANS, Syrus, *stans et expectans.*

ZACHARIAM, ut posito incenso sacroque peracto, pro more prodiret è templo, in suum, id est, sacerdotum atrium, indeque sermone exhortationis instrueret ipsos, in suo, id est, Israelis atrio congregatos, vel potius benediceret digressuris. Sic enim legis Levit. 9, v. 22, quòd completis sacrificiis, Aaron benedixerit populo. Formulæ autem benedicendi populo præscribuntur Aaron et filiis ejus, id est, sacerdotibus, Num. 6, v. 25: *Benedicat tibi Dominus et custodiat te. Ostendat Dominus, etc.*

TARBARET, moram traheret longiore quam consueta esset in hujusmodi sacrificio.

IN TEMPO, interiore; vide supra, v. 10. Verisimile est, quòd nec statim ut disparuerat angelus, Zacharias egredesset sit, sed consternatus mente, remanserit aliquandiu, ruminans apud animum suum quæ audisset quæque sibi accidissent. Hæc porro occasione, plebs facta est testis visionis. Expectabat autem et mirabatur, nec tamen desererat stationem, aut acceptam à sacerdote benedictionem, contra ac nostri.

VERS. 22.—EGRESSUS AUTEM TANDEM NON POTERAT. Non valebat, tametsi conaretur. Mox enim reddidit fuerat mutus.

ET COGNOVERUNT, cognoverunt itaque quòd non repentinâ agritudine factus esset elinguis, sed quòd visionem celestem vidisset.

ET IPSE. Quia ipse erat inmens illis; loco sermonis

VERS. 22.—EGRESSUS AUTEM NON POTERAT LOQUI; ita sentiens reipsâ esse veram Angeli justificationem, quantum ad pœnam, ut crederet etiam eam esse veram, quantum ad prædictionem beneficii. ET COGNOVERUNT, QUOD VISIONEM VIDISSET, quia credibile est eum adhuc fuisse ex visione animo attonitum, corpore pallidum, ex culpâ moestum, ex penâ trepidum. ET IPSE ERAT INSENSUS ILLIS, id est, quia loco verborum gessibus; sic enim, et, nonnunquam Hebraicè sumitur. ET PERMANSIT MUTUS, simul et surdus, annotat Euthymius; Græca enim vox *σωπῶν*, et *שתי* Syriacâ mutum simul et surdum significat. Porro

utebatur nutibus et gestibus, ut quo posset modo declararet ipsi mentem suam, declararet, inquam, se mutum esse et visionem vidisse. Ut populo intelligendam daret rationem moræ suæ æquo longioris, cum verba non posset, adhibuit gestus, quibus et se mutum esse significavit, et visione celesti fuisse visitatum, nihilominus feliciter esse sacrificatum, Deoque agendas gratias qui suorum vota exandisset; læti proinde faustèque abirent. Frequens enim est, ut quibus celestes contingunt visiones, illos invadat stupor, immutetur facies totiusque corporis habitus, postremò loquela eripiat. Hinc Moses Exod. 4, v. 10, ad Dominum: *Ex quo, inquit, locutus es ad servum tuum, impeditioris et tardioris lingue sum;* et Daniel cap. 10, v. 8, 16, 17: *Domine mi, in visione tuâ dissolutus sunt compages meæ, et nihil in me remansit virium; sed et species mea immutata est in me et emarcevi, et habitus meus intercluditur.* Cæterum, non quòd frequentes è tempestate essent visiones divinæ, populus credidit visionem Zachariæ accidisse (erant enim rarissimæ, sicut et prophetiæ, quò ardentioribus votis Messia adventus expectaretur) sed quia præter obmutescentiam et pallorem relucens in vultu, Zacharias nutibus id indicaret, utpote manu ad cœlum extensâ, moxque ad seipsum et præsertim ad os suum retractâ; sic enim indicasse potuit, infantie suæ causam, visioni celesti adscribendam. Porro voluit Deus populum consensum fieri visionis factæ Zachariæ; quò prepararetur ad magnam de Joanne concipiendam opinionem.

ET PERMANSIT. Permansit autem deinceps. Populus tunc tribuit obmutescentiam illam stupori quem ex visione conceperat; atqui ipse, etiam postquam evanuisset visio et redditus esset sibi, permansit hujusmodi, quo magis admiratos esse omnes qui observârunt, et grande subesse mysterium ominatos, credibile est; permansit autem, ad tempus usque prædictum ab angelo.

MUTUS, simul et surdus; vox enim quæ hic Græcè legitur, utrumque significat, quod diximus v. 20, et disertè à Græco Euthymio hic annotatur. *Neque enim sola vox illi ablata est, inquit, sed et auditus, eò quòd cum incredulitate audisset ac locutus fuisset.* Sed et Syriacè hic legitur vox illa, *heres* seu *hæres*, de qua eodem illo versu 20, egimus, quæ derivata licet ab Hebræâ radice *haras* tacere, cum surdum solet significare, negari non potest quin significet hic etiam mutum.

VERS. 23.—UT IMPLETI, postquam finiti sunt.

OFFICIJ, liturgiæ, sacri ministerii, dies quibus ex ordine vicis suæ sacerdotio debuere fungi, qui qui-

peculare est illis qui celestes vident visiones, ut non solum toto corporis habitu mutentur, sed et vocem nonnunquam, ipso saltem tempore visionis amittant. Unde Moyses dicit se impeditioris lingue factum, ex quo è locutus erat Deus; et Daniel c. 10, v. 17, habitum suum interclusum fuisse.

VERS. 23.—ET FACTUM EST, UT IMPLETI SUNT DIES OFFICIJ EJUS. Qui ex more erant septem dies, ut

dem ex more dies septem erant, incipientes cum sabbato, cumque eodem finientes, quò diximus supra v. 5. Quanquam inter sacerdotalem functionem hoc adversi obvenisset ipsi, ut surdus et mutus redditus esset; rursus quavis lætium adeo ac jucundum numtum accepisset; non prius tamen deseruit officium, et ad uxorem abiit, quàm exactis numeris sui diebus. Egregium documentum, non facili debere sacerdotis, sive prospera incidant sive adversa, minus deserere.

ABIIT, è templo. Nam quamdiu durabant ministrandi vicis tamdiu habitabant sacerdotes in exedris seu pastophoriis, adhærentibus porticibus templi exterioris, separati ab uxoriibus et negotiis familiaribus, ut citra distractionem toti vacarent Deo rebusque divinis; id perique omnes annotat, etiam veteres. Multis veteris Testamenti locis mentio est gazophylaci templi, sed non omnibus idem locus significatur. Quibusdam enim locis, *gazophylacium* intelligitur locus amplior, cœnaculi seu cubiuli instar, multarum rerum capax, ubi servabantur opes templi, ad vultu ministerium, ornatum, instaurationem, aut ministrorum templi panperumque sustentationem, comparatæ; erantque hujusmodi plura loca, quas cameras voces, junctæ porticibus atriarum templi, in quorum aliis pœcunia, alius suppellex templi aurea atque argentea, aliis vestes sacerdotum pretiosæ, aliis alia hujusmodi custodiebantur. Hæc Hebraicè *lisoth*, Græcis interpretibus nunc *gazophylacia*, nunc *pastophoria*, Latino clarissimè et *gazophylacium* dicitur. Unde 1 Paral. 28, v. 12, legitur, de construendis edificiis in thesauros domus Domini et in thesauros sanctorum. Jerem. 53, v. 2, legis: *In unam exedram thesaurorum;* quæ exedra mox v. 4, vocatur *gazophylacium*, et quidem filiorum Hanan, quòd illi custodes essent; diciturque fuisse juxta *gazophylacium principum*, quo nimirum præclariora templo à principibus viris oblata munera servabantur; hujusmodi de quibus legis 4 Reg. 12, v. 18, quòd tulit ei Joas omnia sanctificata, quæ consecraverant Josaphat et Jeram et Oehosias patres ejus reges Juda, et quæ ipse obtulerat, et miserit ea Hazael regi Syriæ, et recederet à Jerusalem. Videntur etiam decimæ frumenti, vini atque olei, ac primitiæ sacerdotales, in gazophylacis seu exedris templi aliquando servatæ fuisse, presertim cum primum populus è captivitate Babylonis reversus esset. Sic enim promittit populus, 2 Esdræ 10, v. 37: *Et primitias ciborum nostrorum et libaninum nostrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, afferemus sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam*

supra ex Josepho et Scripturâ diximus; quorum initium et finis erat sabbatum. Toto autem illo tempore habitabant in exedris templi, separati ab uxoriibus, teste Hieron. lib. 1, contra Jovinian., ut negotiis familiaribus liberi toti vacarent Deo. ABIIT IN DOMUM SUAM. Ex quo colligas cum nec propter illum adversum casum officium suum deseruisse.

partem terræ nostræ Levitis.) Et cap. 15, v. 5, legitur: *Fecit ergo (Elias) sacerdos sibi, (id est, ei, scilicet Tobie, affini suo) gazophylacium (scilicet cubiculum) grande; et ibi erant ante eum (id est, antequam Elias) Tobie cubiculum illic construxisset reponentes munera, et thus, et balsa et decimam frumenti, vini et olei, partem Levitarum, et cantorum, et janitorum, et primitias sacerdotales.* Quin etiam omnes exire sive cameræ, quæ erant in circuitu atriorum templi, vocantur à Latino interprete, apud Ezechielum præsertim, *gazophylacia* (Ezech. 40, v. 17, et deinceps) etiam non servandis templi opibus, sed aliis usibus servirent, nimirum habitationi sacerdotum templo ministrantium, comedendis carnibus sanctis, etc. Affis veteris Scripturæ locis, *gazophylacium* significat locum arciorum, qui Hebraicè Aron, Latine arca dicitur, quæ ad servandam pecunia templo à populo oblata, sive debita, sive spontanea, nonnumquam etiam deposita, ut 2 Machab. 5, v. 40, 41. Et erant quidem in ipsis etiam exedris hujusmodi arce, quibus tum sacra tum à piis deposita pecunia includebatur; quæ quibus Josephus lib. 7 de Bello, cap. 11. c. Quin etiam arculas, quæ *gazophylacia* vocantur, incendunt, in quibus magna vis erat pecuniæ, ac plurimum vestium aliisque bona, et, ut breviter dicam, omnes Judæorum congestæ divitiæ. Sed Scriptura ferè loquitur de arcæ forinsecus collocatâ, in quam ea quæ offerebatur votiva pecunia immittebatur per foramen existens in summo operculo; qualem arcam primus confecti jussit rex Joas cum pontifice Joiada (quod legitur 4 Reg. 12, v. 9, et 2 Paralip. 24, v. 8) et quales visuntur etiam hodie in templis nostris. Sed illa quidem Joiadæ arca, posita fuisse videtur, ut loco tutiore, in summo atrii Israelis, ad latus aqilonare portæ per quam ingressus erat ex atrio Israelis in atrium sacerdotum, non longè ab altari holocaustorum; quò cum non faciliè accessus esset universo populo, sacerdotes junioris acceptam à populo pecuniam in arcam mox inferrebat (4 Reg. 12, v. 9 et 22, v. 4); posterioribus autem temporibus, et quidem Christi Domini, collocata fuit in extremo atriorum Israelis ac feminarum, ad portam Orientalem, quæ egressus erat ex atrio feminarum in atrium profanum, idque ut populus ipse suâ manu, sive ingrediens sive egrediens, pecuniaria sua dona immittere in *gazophylacium* posset. Hujusmodi arceas sive *gazophylacia*, quod fuisse existantiam quidam, ad singulum portæ latus, unum; et credibile est ad singulas templi portas, unum ut mi-

VERS. 24. — POST HOS AUTEM DIES CONCEPIT ELISABETH. Quod circa initium octobris aut finem septembris contigisse, ex verbis angeli v. 26, ac tempore conceptionis Christi satis colligitur. Et OCCULTABAT SE, id est, celabat se esse gravidam, publicum declinando, conceptumque non propalando. Causam reddidit Orig. Homil. 6 in Lucam, et Iustinus hic Ambr. verecundiam. Est enim, inquit, minucique officio præscripta ætas, et quod tempore decet, tempore dedecet, senectus regendis liberis aptior est, quam creandis, etc. Unde et Sara dicebat Genes 18: *Postquam concepit, voluptati operam dabo?* quasi diceret, hoc verecundum esse ætati suæ. Colligit autem hinc Ambrosius,

nimum fuisse, ne cui eorum qui templum frequentarent, templo beneficiæ desset occasio. Atqui eleberitrum *gazophylacium* illud fuisse videtur, quod, ut diximus, situm erat ad portam orientalem, ut illæ celeberrimis erat in templum sive ingressus sive egressus: ex adverso cuius jam sedit Dominus Jesus.

IN DOMUM SUAM, sitam in montanis Judææ (infra v. 59) ad cohabitationem uxoris.

VERS. 24. — POST HOS AUTEM DIES, quibus abierat Zacharias in domum suam, id est, postquam abisset in domum suam. Quamdiu post, hebdomadâ aut mense, non dicitur; non diu tamen post, octiduo fortè plus minus post. Quidam ex eo quod Joannes natus sit 8 kalendas Julii, id est, die 24 Junii, dicunt conceptum fuisse 8 kalendas octobris, die 24 septembris: sed videtur falli, quia 8 kalendas Aprilis, quæ die Christus conceptus est mensis sextus à concepto Joanne, non finitus erat, sed agebatur etiamnum, quod constat ex v. 26 et subsequentibus. Oportet igitur conceptionem Joannis paulò inferribus collocare, ad aut circa kalendas octobris. Non dubium autem quid mox ut reversus fuerat domum Zacharias, indicaverit uxori causam tacturnitatis suæ, universumque Angeli nuntium, scripturâ partim, partim nuntibus.

CONCEPIT FILIUM, Deo operante; nam per se inepta erat.

UXOR EJUS, ab ipso cogita, volente non tam uti conjugi jure (quo hæc ætate ambo libenter abstinerebat, quod credibile est, et annotatur à D. Ambrosio) quam obsequi decreto Dei. Congressus est cum uxore, ait Euthymius, propter promissum factum, silentii flagello edoctus ut angelicis verbis crederet.

ET OCCULTABAT SE, celabat se esse gravidam. Non dubitabat an esset gravida, aut an ad partum feliciter esset perventura; nam de divino promisso secura erat; sed non judicabat hominibus manifestandum se esse gravidam.

MENSIBUS QUINQUE. Menses præter, menses quinque continuis à conceptione; nam sexto mense habente, non faciliè diutius poterat occultare, utero intumescente ac prodeunte, ut nec volebat diutius. Nam ut artificio, toto gestationis tempore, uterum obducere, abhorrebat. Nec enim volebat celare partum, aut factum videri suppositum.

DICENS, interim apud se, hujusmodi causam occultationis versans apud animum suum.

VERS. 25. — QUIA, superest.

Zachariam et Elisabeth concubitu abstinuisse. Neque enim, inquit, ea quæ similem non erubescere coitum, erubesceret partum, sicut Abraham et Sara fecisse notat Augustinus in Epist. ad Galathas; Zachariam vero et Elisabeth Ambrosius in hunc locum. Sed quia fieri poterat, ut neutra ex causâ opprobrium sterilitatis haberet locum apud Deum, sicut in sanctissimis mulieribus patuit, Sara, Rebecca, Rachel, matre Samuels, et matre Sansonis; hinc addi; *inter homines.*

VERS. 26. — **LE MENSE AUTEM SEXTO, à conceptâ scilicet prole per Elisabeth, quibusvis juxta computum sacrum mensium et anni fuerit mensis primus, videbet Nisan, et vigesimus quintus martii nostri. Ex**

SIC FECIT MIHI DOMINUS, ad eum modum egit mecum Dominus.

IN DIEBUS, his diebus, inexpectatis et insuetis, sed misericordis suæ opportunis. Indicat rem totam divinâ providentiâ, præterque hominum opinionem factam.

QUIAS RESPECTU AUFERRE, seu ad auferendum, ut auferret, quibus dignatus est auferre, quibus misertus mel abestulit. Verbum respiciendi propriè significat gestum miserentis, idem quod misereri et beneficio afficere, nisi quod misereri affectum voluntatis propriè notet: contrarium est aversari et avertere oculos. Verbo itaque respiciendi, declarat Elisabeth, se agnoscere Deum in se beneficentiam ac gratiam, et singulari Dei beneficio deputat quod conceperit.

OPPORTET MEUM, infantiam. Sic et Rachel Genes. 30, v. 25: Abstulit Deus opprobrium meum. Etate illâ, inquit Titus, probrosus erat apud homines, sterilem esse liberare carere; sicut è diverso honorificam numerosam procreasse sobolem; sive quod poena peccati videretur esse sterilitas, sive quod singularis Dei benedictio, benedictio uteri, promissa Exod. 23, v. 26. Ac certè, quod ait D. Ambrosius, pudor est feminis, nuptiarum præmia non habere, quibus hæc sola est causa nubendi. Usque adeo vero apud veterem populum infans ac probrosa mulieribus erat ærovia, ut legamus quibusdam exprobratum fuisse, quod Dominus conclusisset vulvam earum, et privasset eas fructu ventris sui, 1 Reg. 1, v. 6. Genes. 50, v. 2. Sed quia noverat Elisabeth, opprobrium illud apud homines maxime locum habere, apud Deum non item; addidit *inter homines*, quod inter homines laborabam. Nam sterilitatis vitium, non semper à Deo irato profectis, sed nonnumquam ab erudiente ad humilitatem, nonnumquam à differente ad majorem gloriam suam; denique ipse est, qui pro suo beneplacito, mortificat et vivificat, pauperem facit et ditat, humiliat et subleat, prout canebat Anna, 1 Reg. 2, v. 6, 7. Jam ut intelligatur causa occultati uteri hic reddita ab Elisabeth, subaudiendum est: *Sic fecit mihi Dominus, ut nemo crediturus sit indicanti, potius res excepturus. Ubi visum est Domino, me à probro sterilitatis eximere, voluit ut præter consuetum naturæ ordinem, vetula anus conceperem, singulari miraculo, quod fidem non obtineret esse inflicta à Deo, ut indicant verba Phenemæ, 1 Reg. 1, vers. 6, ad Annam: tum quod præter sit in feminis, inquit Ambrosius, nuptiarum pudor non habere, quibus hæc sola est causa nubendi: videtur enim uti conjugio non ad fructum, sed ad voluptatem. Unde qui certo deprehenderant se esse steriles, infructuosum liborum de mutuo consensu pro pietate sepe dabant, sicut Abraham et Sara fecisse notat Augustinus in Epist. ad Galathas; Zachariam vero et Elisabeth Ambrosius in hunc locum. Sed quia fieri poterat, ut neutra ex causâ opprobrium sterilitatis haberet locum apud Deum, sicut in sanctissimis mulieribus patuit, Sara, Rebecca, Rachel, matre Samuels, et matre Sansonis; hinc addi; *inter homines.**

VERS. 26. — **LE MENSE AUTEM SEXTO, à conceptâ scilicet prole per Elisabeth, quibusvis juxta computum sacrum mensium et anni fuerit mensis primus, videbet Nisan, et vigesimus quintus martii nostri. Ex**

neret, si antequam extamescens uterus loqueretur, manifestarem. Hæc igitur causa fuit occultationis, quod desperaret se persuadere hominibus posse (ad quod ipsa certò noverat) se gravidam esse, ante finitos sex menses à conceptu, quando ipse uteris id esset declaraturus; desperaret autem, quia ipsa excessisset ætatem, concipiendo fœtû idoneam, ita ut fidem non tantum non esset impetratura, verum etiam cachinnis ac risu se expositura, nec parvam subituro verecundiam, quòd vetula daret operam voluptati, iamni spe aut vano potius obtentu concipienda proli, cujus non esset capax. Concepta divino miraculo proli non eam pudebat; sed pudisset id narrare hominibus, antequam spes esset fidei obtinende; verecundiam enim foret matronæ pudicæ ac gravi, si intelligeretur vacare libidini et amplexibus mariti, quomodo jam superisset ætatem aptam generationi. Unde Sara Gen. 18, v. 12, auditi promissione filii, risit occulte, dicens: *Postquam concepit, et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo?* Senes, inquit Ambrosius, ab ipsâ concluduntur ætate, et justo intemperantia pudore revocantur facere opera nuptiarum. Præterter itaque Elisabeth, ad tempus subitico se esse prægnantem, hæc interim et gratias agens Domino apud animum suum. Nam ubi jam uterus rem præcedebat, non occultare, sed propalare potius studebat, quod ad Dei gloriam summo perè faceret.

VERS. 26. — **IX, superest Latine. Mense sexto. Præmissio eo quod quinque menses celaverit Elisabeth se esse gravidam, subjungit evangelista, quòd sexto mense missus sit angelus ad Virginem; intelligens utrumque à conceptâ per Elisabeth prole; sic interpretes plerique omnes, nominatim Origenes, Theophylactus, et Euthymius. Non ante sextum mensem missus est angelus, quia Joannes ut præcedere debuisset Christum tam ætate quam prædicatione, ita demonstrare debuisset Christum etiamnum clausus utero, infra v. 41. Porro sexto mense, non habente tantum, sed et finiente, missus est. Nam si Christus conceptus est 8. kal. Aprilis, Joannes autem circa kal. octobris, quod supra diximus, si fuit dies primus conceptus Christo, qui Joanni conceptus dies unus ex ultimis mensis sexti. Porro mensis hic sextus, Hebraicè dicitur fuit Nisan, quo egressus fuerat Israel ex Ægypto,**

quo intelligemus sex menses Joannem Christo fuisse seniore. MISSUS EST ANGELUS GABRIEL, nomine suo significans fortitudinem Dei. Quem Hieron., in cap. 8, Danielis prælis præpositum esse docet, ut ita ratione officii aptus esset, qui Christum, Dei virtute, ad præliandum cum diabolo nasciturum nuntiaret. A Deo, immediate scilicet, non per angelum superiorum interpositum, sicut solent inferiores à superioribus mandata accipere, ut nota Bernardus, Hom. 4, super Missus. Nam Gabriel unus ex illis, quæ adstant immediate aut Deum. IN CIVITATE GALILEÆ, inferioris. Est enim duplex Galilæa; superior, que in septentrione recedit; et inferior, que magis versus austrum, habens ab ortu mare Tiberiadis, ab occasu Mediætræneum. CUI NOMEN NAZARETH; quæ vox scribenda esset non per, s, neque per, z, ut ferè fit Græcè et Latine, sed per Tzade, sicut notat Hieron. in Nominibus Hebraicis, et ex titulo crucis Romæ assertato constat.

primus in mensibus anni, si numerandi sint dies sacri (nam Tisri primus fuit anni vulgaris et mundi creati) respondens partim martio, partim aprili, nostris. Dies autem illius mensis, juxta morem numerandi Latini, fuit octavus ante kalendas aprilis, quod dicebamus, id est, 25 martii: et quidem fuit feria sexta seu dies Veneris, quod plerique putant.

MISSUS EST, cum mandatis, amandatus est, e celo scilicet, ANGELUS. Non congruebat nuntium hoc ab ipso Deo afferri, sed intercedere alium qui Virginis consensum conciliaret, et Dei nomine reciperet, instar paranyphi; quomodo vocatur hic angelus serm. 25, appendicis sermonum de diversis apud Augustinum. Nec congruebat per hominem mitti: *Tantum enim mandati mysterium, non hominis fuit, sed angeli ore promendum*, ait Ambrosius; nimirum, quòd Deum ipsum proximè tangeret, per unum è curialibus et familiaribus Dei. Initio creati hominis, missus angelus attulerat interitum; in plenitudine temporis, bonus angelus annuntiat salutem.

GABRIEL. Non quilibet Angelus, sed Gabriel, qui sexto ante mense missus ad Zachariam, annuntiaverat ortum præcursoris Christi; unus ex summis et nobilissimis Angelis, Deo proximè assistentibus, supr. v. 19. *Qui tanta inter suos inveniri potuit excellentia, ut tali et nomine dignus haberetur et nuntio*, ait D. Bernardus, homil. 4. in hoc Evangelium. Ad hoc quippe ministerium, inquit Gregorius, summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat. Hom. 54, in Evangelia. Videtur commissum

VERS. 27. — AD VIRGINEM. Quod epitheton deinceps matri Dei tam stabiliter adhaesit, ut Epiphanius haeresi 78, num. 8, dicat neminem existisse, qui nomen S. Mariae proferre ausus sit, et non statim Virginis vocem adiceret. DESPONSATAM VIRO, id est recentem nuptiam licet incognitam. Nam quavis vox tam Latina quam Graeca significet promissam, usurpari tamen solet pro nuptiâ, ut patet ex cap. 2, vers. 5, ubi eodem modo desponsata vocatur, cum jam esset prægnans, et in mariti potestate. *Desponsatam* ergo maluit quam nuptiam vocare, ut incognitam significaret; quo loquendi usus sponsus et sponsa vocantur, quamdiu nullus interesset concubitus. Et tunc desponsata dicitur tanquam sponsa tradita et recenter nupta: nam infra 2, v. 5, dicitur Joseph ivisse cum Mariâ desponsatâ sibi uxore in Bethleem, et Matth. 1, vers. 20, vocatur conjux, prout hoc urget August., lib. 4, de Nuptiis, c. 11. Et sanè nisi eo tempore quo jam gravida nosci poterat, fuisset vera conjux, atque ita tradita viro, ut sine infamiae nota cognosci posset, non satis fuisset consulum honoris et famae Virginis, ne stupri, in dolo patris perpetrati, rea putaretur, et juxta legem Deut. 12, v. 12, lapidaretur; nec auctoritati Christi, ne tanquam spiritus à Judæis rejiceretur; nec Joseph idoneus fuisset custos, ac testis integritatis Virginis, qui tanquam maritus, adeòque zelotypo in causis istis, pro uxore maximè creditur. Nam præter adjutorium in educandâ prole, esse præcipue erant illius consilii causa, ab Hier. et Ambros. initio lib. 2, in Lucam, et aliis passim, notate. Unde pulchrè Ambros.: *Maria Christum, inquit, aliquos de suo ortu, quam de matris pudore, dubitare; sciebat enim teneram esse Virginem et Inbricam famam, nec putavit ortu sui fidem matris injuriis adstruendam. Satis quippe erat Josephi filium, quam inhoneste mulieris, videri. Alia ab*

à Deo fuisse Archangelo Gabrieli, totum negotium annuntiandi mortalibus adventus Christi. Hinc enim ad Danielem, hinc ad Zachariam, hinc ad Virginem missus est. Vide supra v. 19.

A Deo. Trinitate, idque immediate, quod sentio cum D. Bernardo, qui hom. 4 in hoc Evangelium: *Non ab alio aliquo, ait, fortè excellentiore se (ut assolet) spiritu, sed ab ipso Deo mitti perhibetur*. Cum enim de ipsis Dei incarnatione ageretur, non mediantibus aliis superioribus, sed ab ipso immediate Deo haud dubium est fuisse missum: quoniam probabile sit, non solum Gabrielem, sed et omnes Angelos, superiores, inferiores, hujus legationis fuisse consocios, ut omnes exultarent et Dei misericordiam extollerent, adjicientis animam, ad reparandum, admirabili adeò modo, humanum genus, et supplenda ex hominibus loca Angelorum prævaricatorum.

NAZARETH. Vide Matth. 2, v. 22, et 23, descriptionem tam Galilææ quam Nazareth: et observa, *Nazareth* potius per s scribendum quam per z: etsi consuetudo aliud obtineat tum Græcè tum Latine. Quamquam Mariâ et Joseph essent ex tribu Juda, cujus sors sita erat in Judæâ, habitabant tamen in Galilæâ, occasione incertum quâ, sed Deo dirigente, et eligente, eximianioni humilique Filii sui ortui, loca terræ humilia ac vilia: sed quæ hæc tamen ratione reddiderit illustrata, ac nominatim Nazareth, juxta nomen suum, *florem Galilææ*, quod appellat eam vocat D. Hieronymus Epistolæ 17, ad Marcellam.

VERS. 27. — AD ADOLESCENTULAM VIRGINEM, et coriissem causa et penè ab omnibus tangitur, Orig. homil. 4, in diversos; Basil., hom. de humana Christi Generat., ut mysterium conceptus et partus diabolum lateret; quæ desumpta est ex Ignatio, epist. ad Ephes.; quomodo autem vera sit, non satis liquet. CUI NOMEN ERAT JOSEPH; ut ipso nomine castitatem alterius Joseph referret, fideque pudicitia, quam servaret Mariæ, tanquam dominae suæ, ut Bern. laudis. Itaque officio fuit custos virginis, curâ pater familiae, arte labor, cui desponsata Mariâ, ut omnem typtum carnalis nobilitatis extingueret, inquit August. lib. de catechizandis Rudib. c. 22. De dono David. Addit hoc præcipue, ut ejusdem stirpis intelligamus fuisse B. Virginem familiae hæredem, quia juxta legem, Num. 56, cogebatur vir non solum ejusdem tribus, sed et ejusdem familiae nubere, idque ut hæreditas maneret non solum in tribu, sed et in familia. Cogebatur ex lege viro de eadem tribu nubere. Quod intelligendum est non de lege generali conjugii in populo Judaico; manifestum est enim viros etiam justos septius duxisse uxores alterius tribus, quo modo David duxit Michol, filiam Saul, de tribu Benjamin, et Jojada Pontifex duxit Josabeth, filiam regis de tribu Juda, 2 Paral. 2, et omnes tribus Israel jurarunt, Jud. 21, se non daturus filias suas Benjaminis, quasi ante fuisset hoc usitatum; sed intelligendum est de speciali lege, quæ statuit, Num. ult., ut femina hæredes, hoc est, quæ caret fratribus, de eadem tribu maritos accipiat, ut sic hæreditatis tribum non permiscerent. ET NOMEN VIRGINIS MARIA. Græcè est ipsissimum nomen Syriacum Maria, dissyllabum indeclinabile quod Hebræicè dicitur *Miriam*; veritque potest, *Amritudo maris*, vel, *Dominæ maris*. Quomodo autem et illuminatricem maris seu stellam maris juxta multos significet, dictum est alibi.

pore et spiritu sanctam; ætatis, quod habet opinio vulgata, annorum dicitur quindecim.

DESPONSATAM, desponsam, id est, recens nuptiam, traditam, sed incognitam. Nam quamquam tam Latina vox, *desponsata*, seu *desponsa*, quam Græca propriè non amplius significet quam promissam, usurpatur hic tamen ab Evangelicâ pro nuptiâ. Manifestum id fit ex capitulis proximis v. 5, ubi similiter dicit, *cum Mariâ desponsatâ sibi uxore prægnante*. Nam si unquam, vel tunc, instante partu, nuptias inierant. Cur igitur desponsam vocat potius quam nuptiam? propterea quòd Joseph non secus abstineret ab eâ, quam si nondum eam duxisset; ut certè loquendi consuetudo habet, ut maritus et uxor, sponsi sponsaque nomina retineant, quamdiu se mutuo non cogoverunt; tamen, non deformatio virginis faciat conjugium, sed pacto conjugalis, quod ait D. Ambrosius libri de institutione Virginis capite 6. Nuptia igitur erat Mariâ, priusquam angelus ad eam mitteretur, ipsaque Christum conciperet, quod docet etiam Origenes homiliâ 6 in Lucam; nam si post demum nupsisset, quomodo ipsis filiique honori fuisset consultum, quæ ante nontum à nuptiis mensem peperisset? *Non te moveat* (inquit Ambrosius initio libri 2 in Lucam) *quòd frequenter Mariam Scriptura conjugem vocat, non enim virginis ereptio, sed conjugii testificatio, et nuptiarum celebratio declaratur. Denique, quam non accipit, nemo dimittit: et ideò qui volebat dimittere, fatabatur acceptam*. Hæc ille. E parentum arbitrio, sed horum animos moderante Deo, sanctissima virguncula, mater futura Filii Dei, viro uxore tradita est: inprimis ut incarnati Filii Dei genus per virum innotesceret; deinde ut ne Virgo ex stupro aut fornicatione concepisse existimaretur, et filius ejus proinde spuris haberetur, neque Christus unquam agnosceretur. Tum ut vir integritatis Virginis testis esset et custos, Virginique in pueri educatione, in iugâ ac fortunis ceteris, adesse; denique ut partus diabolum elaretur. Nuptia autem fuerat cum angelus mitteretur, si conjectura est locus, jam diebus sex, ut sex ante Annuntiationem diebus, Ecclesia celebrat memoriam beati Joseph, et nuptiarum illarum virginearum, dans intelligendum, eo tempore Virginem, Spiritu sancto operante fecundam redditam, quo credi posset inter se convenisse filios sanctorum, tanquam sex diebus à nuptiis continenter et in oratione actis, duplicato dierum numero, quem angelus Tobie præscripserat, Tob. 6, v. 22.

VIRO, ætatis vigenis perfectæque, quâ et liberos generare, et victum familiae comparare valeret.

JOSEPH. Certè vir hic fuit, qui hoc tanto honore auctus est (Joseph nomen est ab augendo acceptum, quod ex Gen. 50, v. 24, intelligitur) ut maritus esset maris Christi, Christique esset educator et curator, postremò pater haberetur, quin et suo modo esset. Nec dubium quin ideò voluerit Christus matris suæ maritum Joseph nominari, ut intelligerent fideles, eum ut nomen ita et castitatem assecutum veteris illius patriarchæ Joseph. Porrò ideò idem potius

quam alteri, Deo agente, desponsata est mater Christi, quia hic proximus fuisse videtur regi Davidicè hæres, à quo voluerit illud Deus recto ordine ad Christum devolvî, quod locum non haberet si ante matrimonium initum conceptus esset Christus.

DE DOMO, oriundo ex familia, ex stirpe, ex nepotibus David. Vir erat vite conditione humilis, sed nobilis genere Davidis regis, cui promissus fuerat Christus filius. Alludit ad illud Psalmi 131, v. 11. *Juravit Dominus David veritatem et non frustrabitur eam: De fractu ventris tui ponam super sedem tuam*. Nam quod de Joseph dicit Evangelista, vult intelligi et de Mariâ, quòd scilicet et ipsa fuerit de domo David, annotantibus Theophylacto, Tito atque Euthymio: eò quòd Judæi liberet, est suâ familiâ uxores ducerent, quodam enim virgines, qualis hæc, suæ familie viris nubere tenebantur. Hic nascitur gravis questio: Cum Josephus naturâ Jesu pater haudquamquam sit, quid ad Jesum pertineat genealogia Josephi? Primum responderet ex D. Hieronymo non esse consuetudinis Scripturarum, ut mulierum in generationibus ordo textatur; nam id, tamen si quandoque legatur (1 Paral. 2, v. 16, 17) perarrum est. Cum enim vir mulieris sit caput, et ad mariti familiarum, etsi prius alterius fuerit, uxor per connubium transferatur: non decet utique, nuptiam mulierem, viro prætermissio, in generationis serie assumi, aut genealogiam ejus nisi per maritum scribi. Itaque, inquit B. Augustinus, *quia maritus erat Mariae Joseph, propter virilem sexum potius honoranda persona*, libri 25 contra Faustum, cap. 8. Verùm ne dicas communem consuetudinem servandam hic non fuisse, ubi ejus qui, præter communem generationis modum, sine patris operâ, genitus est, prosapia recensetur: accepe id inprimis, ignorari haud debuisse Josephi progeniem. Cum enim pater Jesu juxta publicam famam habitus sit, ac prius Jesus predicatus atque ostensus sit Christus esse, quam è Virgine natus, constare debuit Josephum, è Davidis domo, cui Christus promissus fuerat, oriundum; tum etiam, si aliunde oriundus fuisset, eò translata fuisset et uxor Mariæ, nec ita jam censita, ipsa aut proles ejus, de familia David. Ignorari itaque haud debuit Josephi genus, vel ideò, ne videri posset, Judæis fuisse justam occasionem rejiciendi Jesu, neque agnoscendi pro Christo. Jam verò, ex Josephi genere voluit evangelista intelligi Mariæ ipsiusque Jesu genus:

MARIA nomen est Græcorum Latiorumque nominum terminationi assimilatam, quòd vernaculo Syrorum idiomate dicebatur *Mariam*, estque à D. Lucâ ita servatum *Μαρια* seu indeclinatum, Luc. 4, v. 27, 50, 54, 58, 59, etc.; item 2, v. 5, etc. Porrò dissyllabum Syris et Hebræis est *Mar-jam*, vertique potest: *Dominæ maris*; mar enim dominum seu dominam; jam mare significat. Quo nomine primum vocata legitur soror Moysi prophetissa, quæ mari transmissio, laudes tyrannorum et voce Domino cantabat, ceteris mulieribus, ut dux, præcines: *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum et ascensorem ejus*

deiecit in mare, Exodi 15, v. 20. Alii à ram, eminuit, deducunt, priori M accepto pro eo cuius ministerio fiat nomen à verbo: nam media littera, quæ in verbo quiescit, in derivato movetur; g, d. excelsa, sublimis, atque emiens. Tantos nominum et circumstantiarum acervus, quantus hic à D. Lucâ congeritur, plurimum commendat historiae fidem.

VERS. 28. — ET INGRESSUS. Ingressus igitur sine morâ, legationis conficiendæ gratiâ. Non apparuit ex improvise, ut supra, vers. 11, Zachariae, sed usus motu corporali ingressus est in domum quam Virgo inhabitabat, idque mediâ nocte (quæ est verisimilior opinio; nam et mediâ nocte Christus natus est) dum virgo orationem rerumque divinarum contemplationi adhuc vacaret, antequam ad quietem membra composuisset.

ANGELUS. Gabriel, assumpto ex aere corpore, humanæ ac virilis formæ, multâ luce conspicuo, simul et vestibus congruis, insolito radiantibus fulgore, comitatus (credibile est) pluribus aliis inferioribus angelis, corporum expertibus, quos Virgo viderit spiri-
ritu; denique ita apparuit et instructus, ut præ se ferret supremæ majestatis legatum, qualis revera erat.

VERS. 28. — ET INGRESSUS AD EAM ANGELUS. Non ergo foris vagabatur, sed in conclavi fuit, ut notat Bernard., Hom. 5, in Missis; et Ambr. hic: Sola, inquit, in penetralibus, quam nemo viorum videret, solus angelus reperiret; sola sine comite, sola sine teste, ne quo degenerare depravaretur affatu. DIXIT, AVE, Græcè *χαίρει*, quod à *χαίρειν*, gaudere, deducitur. Unde Basil., hom. 25, dicit Mariam ab angelo gaudere iussam; sicut et Raphael Tobia dixit salutando, Gaudium tibi sit semper; et Ecclesia precatur Virgini: Gaudet et letare, etc., et: Regina celi, letare; etc. Noster interpres vertit; Ave: quæ vox est salutem apprecantis et gratulantis. Et ita exponendum videtur, ut respondeat communissimæ salutationi Hebraice *Salvum te*, id est; Pax tibi, sicut et Syriacè legitur. Ubi Pax non aliud significat quam Latinis, *salus* est, omne bonum, sive angelus hoc dixerit apprecando, sive potius cum quadam veneratione gratulando; quo sensu ab Ecclesiâ vox illa frequentatur in angelicâ salutatione; et quando dicitur Cruci: O crux, Ave, spes unica; et christi: Ave, sanctum christum.

GRATIA PLENA. Græcè est participium quod hæreticis, Vulgatum versionem vitantes, diversissimis modis reddiderunt *gratia*, *gratiam consecuta*, *directa*, *accepta*, *justificata*, perique, *gratiosa*: ita sua dissen-
sione confirmantes Catholicorum etiam veterum consensum, qui reddiderunt, *gratiam plenam*; Ambr., Aug., in Enchiridio, c. 26, et alii. Gratiâ autem plena dicitur, eò quod Spiritu sancto, ejusque donis omnibus, quibus grati effluimur Deo, abundare, propter quæ Deo esset acceptissimâ, ita ut Domini sui, in Deo omnium mater futura esset, inquit, August. loco cit. Quod plenitudinis genus omnem omnino gradum comprehendit, quam decet habere eam, quæ jamjam feret mater Dei, sive illa esset immunita à peccato, iam originali quam actuali, sive ab omni, quod quovis modo ad peccatum incitat, Deoque displicet, ut concupiscentia et ignorantia, etc., sive esset, omnis gratia et virtus, quam ullis sanctorum nunquam acceperit, sive aliud quidpiam nobis ignotum. Unde quavis et aliis nonnullis plenitudo gratiæ et Spiritus sancti tribuitur, ut Joanni supra, v. 15, Stephano et septem diaconis, Act. 6, et aliis; non tamen propterea Virgini comparandi sunt. Uni-

AD EAM. Jungimus participio præcedenti, ut Syrus, non verbo sequenti. Ad eam ergo, id est, in conclave seu cubiculum, ubi ipsa sola agebat. Significatur enim propria ejus mansio, ubi ipsa sola manere consuevisset. Sic interpretatur veteres, nominatim Ambrosius, cum alibi, tunc hunc enarrans locum, et Bernardus, homil. 5, in Missis: cuius verba sunt: «Quò ingressus ad eam? puto in secretarium pudici cubiculi, ubi illa fortassis clauso super se ostio orabat Patrem in abscondito, etc. Angelicus enim spiritalibus parietes non obsistunt, etc. Itæ Bernardus. Nec dubium est, quin precibus rebusque divinis vacanti Virgini apparuerit angelus, ut supra v. 11, Zachariæ sacrificium Deo offerenti; omninoque credo, eo rerum statu Virginem ab Angelo inventam, quo idonea esset, non tantum ad excipiendam legationem celestem, verum etiam ad concipiendum Filium Dei, nimirum mente simul et voluntate in Deum perfectissimè elevatâ ac transformatâ. Fortassis enim rogabat: tunc ardentem Deum, accelerationem diâ expectati adventus Messie Salvatoris. Porrò conclave Virginis, si quæ occuparet tenebræ, discusse haud dubium illæ sunt, admirabili fulgore, quo totum illud angelus complevit, ita ut claritas Dei

cuique enim plenitudo tribuitur, officio, cui dedicatur congrua. Cùm ergo mater Dei esse sit supremum, ad quod præter unionem hypostaticam humanâ natura possit assumi, plenitudo hic intelligi debet tanta quanta congruit tantæ dignitati. Nam et fons et fluvius et rivulus pleni sunt, etsi diversa sit in singulis aquarum abundantia: Christus fons omnis gratiæ, Maria fluvius fons proximus; reliqui rivuli. Unde non caret emphasi, quod Angelus, nomine ejus proprio suppresso, vox etiam nomine appellativo, *Gratiâ plenam*, tanquam proprio. Quod fieri non solet, nisi cùm nomen aliquod ita singulariter alicui, ut penè soli competit et omnes superat; ut cum *Sapientia* ponitur simpliciter pro *Salomone*, *Justitia* pro *Christo*, *Apostolus* pro *Paulo*.

DOMINUS TECUM; per incarnationem, inquit Bernardus, Serm. 5 in Missis; sed hoc videtur repugnare vers. 31 et 35. Unde alii exponunt; *Dominus tecum*, per incarnationem mox futuram. Sed Angelus non videtur significare, qualis futura esset, sed qualis iam esset. Unde nec potius est: ut non sit optantis, quemadmodum Ruth 2, v. 4, sed gratulantis, conformiter ad prima verba. Dicitur autem Dominus esse cum illis quibus favet, quos custodit, quos regit, quibus prosperos successus tribuit, quos ad magna evahit, sicut dicebatur esse cum Joseph, et cum David, et cum Moysè, Josue 1, v. 5, et cum Paulo, Act. 18, v. 10. Itaque tangitur hic causa, car sit gratiâ plena, videlicet favor Dei; cuius effectus amplius explicatur verbis sequentibus. BENEDICTA TU, supple, es: phrasîs Hebræis usitatissima, id est, benedictionibus seu beneficiis amplissimis à Domino, qui tecum est, cum illis MULIERIBUS, id est, inter mulieres, sicut eadem omnino verba Græcæ vertuntur versâ 42, quod non significat aliud quam præ mulieribus, seu super omnes mulieres. Quas potius nominat quam viros, tum quòd comparatio inter ea fieri soleat, que sunt ejusdem generis, tum quòd benedictiones alique, ut electio ad dignitatem matris Dei, conceptus sine libidine, salvâ virginitate, etc., sexui muliebri esset peculiaris; tum denique quòd Christus Dominus vir solus esset, super omnia Deus benedictus in secula, ut notat Bernard. Serm. cit.

circumfulgeret Virginem, multò magis quam infra 2, v. 9, pastores.

DIXIT, prout habebat in mandatis. Non enim dubium, quin verba quocumque quibus uteretur, angelo fuerint præscripta à Deo.

Ave. Ut naturale est primo accessu salutare eos quos volumus, quò declaremur amicos nos advenire: ita Angelus Ave inquit, quæ vox est salutantis, ut significet pacificum esse ingressum suum. Ave autem non minus quam Græcè *χαίρει*, interpretaris et *salve* et *gaude*, ut sit vel precantis vel gratulantis salutem. Alii hoc, alii illo modo accipiunt; nos utrumque jungamus. Nam et forma salutandi, quæ hic Syriacè legitur: *Selom techi*, Pax tibi; quâ, utpote Hebræis familiarî, verisimile est angelum usum; utrumque admittit; vel enim sit subaudire potes, vel est. Pax hæc formâ loquendi ilem est quod salus. Salutatio signum est benevolentie, amicitie, ac dilectionis, quâ videlicet optima quæque et fausta omnia precamur illis ad quos accesserimus: nam et pacis nomine dùm ad salutationem eo Hebræi utuntur, intelligunt id quod nos nomine salutis, prosperitatem nempe omnem felicitatemque. Significamus autem plerique corporis salutem et rerum temporariarum prosperitatem: Christus divinitus utens, vulgi licet verbis, salutem regni cælorum præsertim, animæ salutem felicitate æternam, quam Evangelium annuntiat, vult intelligi. Vult itaque ut discipuli, primo ingressu, consuetâ salutandi benevolentia animos præoccupent eorum ad quos divertunt, et tentent explorentque an sint se digni hoc precibus. Pacem ergo seu salutem angelus ab exordio precatur, ut testetur se amicum venire, non inimicum, nec triste sed lætum nuntium afferre; salutem seu pacem gratulatur, quò animam addat Virgini, declarans salutem ipsam abundare copiosè, tametsi queat illa angere, ut mox cumulata agenda sit. *Quandoquidem Deus ad Evam cæcerat*, ait Titus: *In dolore dolor filios; propterea angelus gaudium, per quòd dolor tunc decretus sobavit, Virgini demittat*. Similia habent Euthymius et Theophylactus.

GRATIA PLENA, ò gratiâ plena. Græcè est *χαριτόμορος*, participium passivum præteriti temporis à verbo *χαρίζομαι*: quod cum Ephes. 1, v. 6, Latius interpres vertat *gratificare*, pro magna eorumque reddere, seu efflicere ut placeat quis; potuisset hic quoque vertere *gratificata*. Sed quia vox illa insolens est, veritè ad sensum, *gratiâ plena*, accepto participio pro nomine; quod frequens est Hebræis, præsertim quando nulla additur verbo seu participio certa persona. Neque solus Latius interpres, verum etiam Syriacus ad hunc modum veritè *malat taiboutho*, quæ ejus sunt verba, id est, *plena gratiâ*. Et ne dicas id nihil aliud quam Latine versionis imitationem esse, ut est vetus Latina hæc versio, usitata primis Christianis Latinis, ut primis scriptoribus, Hieronymo, Ambr., August., alisque; idem interpres Syrus, filio ad Ephesios quem diximus loco, ex *χαριτός* veritè *effundere gratiam*, intelligens, verbo illo, non gratiam

tantum, sed et abundantiam gratiæ significari. Nam *sephach* verbum quo utitur, effundere, *sephonho* nomen inde deductum abundantiam atque exuberantiam declarat. Quod enim hic dicitur plena, non ita urgentum est, quasi non capax majoris gratiæ, quasi nihil amplius gratiæ à Deo addi possit, quemadmodum Jo. 1, v. 14, Verbum quo factum dicitur *plenum gratiâ*; sed plena ponitur pro abundans, et cum præsentem rerum statu nihil desi gratiæ; ita ut pro plena gratiâ licuisset vertere gratiosa, cùm Latina nomina derivativa, terminantia in *osus*, copiam abundantiamque significant. Post enim, in conceptione ac nativitate Christi, Spiritu sancto in eam superveniente, et totâ deinde vitâ, innumeris heroicarum virtutum exercitiis referatâ, semper profecit Virgo et crevit gratiâ, donec assumpta in cælum, summo gratiæ culmine culminata ac perfecta esset. Porrò gratiæ cum significet, et placentiam ipsam ut sic dicam, id est, affectum quo quis fertur in alium, ita ut ipsi placeat, et id ob quod quis alteri placeat, id quod causa est ut quis alteri placeat: oportet hic utramque significationem conjungere, et intelligere, Mariam salutatam *plena gratiâ*, quòd per plenitudinem donorum Spiritus sancti, quæ erat ditata atque ornata, acceptissima esset et summè amabilis ac placens. Quod ad posterius significatum, plena erat gratiâ, quòd expers esset semperque fuisset omnis peccati, originalis et actualis, etiam levissimi, adeoque etiam ejus omnis quòd ad peccatum incitat aut præparat, aut quovis modo Deo displicet quicquam in animæ facultate, etiam infimâ: ad hæc plena erat omnis generis gratiâ, omnibus divisionibus et partibus gratiarum, ita ut nulla unquam gratia, nulla virtus, nullum Spiritus sancti donum, alicui concessum fuerit, quòd illa excellenter non obtineret, quamquam non omnium usum obtineret; insuper erat plena gratiâ, quia omnis ejus actio laudabilis erat, actioque virtutis; denique tam plena erat gratiâ, quam deceret eam esse, quæ electa erat in Matrem unigeniti Filii Dei: ad eum sanctitatis gratiaque gradum ascenderat, quò digna esset concipere Filium Dei, omnis gratiæ auctorem ac fontem. *Præparaverat enim Pater, Spiritu sancto cooperante, Virginis corpus et animam, ut dignum Filii sui habitaculum effici mereretur*, quod canit Ecclesia. Cùm ergo tota esset immaculata, formosa ac pulchra, quòd posterioris est significati gratiæ, consequenter quòd ad prius gratiæ significatum fuit plena gratiâ, quia undecumque modisque omnibus grata, clara atque accepta, quia summè amabilis, suavis, delectabilis, jucunda, in quâ placerent omnia, nihilque esset quod non placeret. Jungendo ergo utrumque significatum dicta integrè est *plena gratiâ*, quò diximus, eò quòd ita abundaret atque afflueret omnis generis gratiâ, ut merito grata adeoque gratissima esset. Sed cur? id non exprimit Angelus, absolutè loquitur: relinquit autem intelligendum, Deo et Deum timentibus angelis atque hominibus, omnibus, inquam, rectoribus judicibus. Hujusmodi gratiæ abundantiam, significatam voce Græcæ, videtur intellexisse etiam Athanasius Græcæ auctor, dùm

scribit circa medium homilie de sanctissima Deipara in hæc verba: « Spiritus sanctus in Virgine descendit cum omnibus suis essentialibus virtutibus, quæ illi per rationem divini principatus adsunt, imbuens eam gratiæ, ut in omnibus gratiosa esset: atque idcirco gratiæ plena cognominata est, eo quod adimpletione Spiritus sancti omnibus gratiis abundaret. » Athanasius adspulcrat Chrysostomus homilia primâ in Epistolam ad Ephesios, ubi explicans illud, *lygnetos, gratificavit: Hoc est, inquit, non solum liberavit à peccatis, sed etiam fecit amabiles. Quomodo enim si quis quempiam scabiosum, etc.*, declarat pulchro exemplo, quod tandem concludens: *Ita nostram instruit, ait, et ornavit animam, pulchramque fecit, desiderabilem et amabilem, angelis ac sibi.* Postremò ad Bezanæ versionis marginem editæ anno 1575 alius quidam hæreticus, nihil melius inventi quod annotaret, quàm: « Ad verbum reddi possit, *gratiæ et favoris plena.* » Quamvis autem hujusmodi copia atque excellentia, vi vocis illius *καταργεῖν* hic non significaretur, quod hæcenus docuimus: vel eo tamen significaretur, quòd ea vox antonomastice hic usurpetur ab angelo, loco nominis proprii. Non enim dicit: *Ave Maria gratiæ plena, sed Ave, gratiæ plena, tanquam gratiæ plena, quod est nomen appellativum, sit nomen ipsius proprium.* Qui modò loquendi locum non habet, nisi ubi quis illa excolit in eo genere rei quæ ipsi tribuitur, ut sit singularis et solus propemodum habendus hujusmodi: quemadmodum cum Justus dicitur pro Christo, et Sapiens pro Salomone. Sic igitur et Virgo hic singulariter *καταργεῖν* vocatur, tanquam sola sit nullique ipsi conferenda, quod ad gratiæ excellentiam, dignitatem, et copiam, ut certè non mulieres solum, sed et creaturas omnes superabat. Profectò magno illam honore afficere mens angeli, imò Dei fuit, dum suppresso nativo nomine, nomen illi dedit à gratiâ, tanquam quæ sola polleret omnis generis gratiâ, sola quæ digna esset quæ Deo placeret. Et certè incomparabili debuit pollere gratiâ, quæ sic Deo placuit, grata et accepta fuit, ut electa et idonea judicata, ad hoc ut Dei Filium suo utero conciperet, et fieret mater Filii Dei; nihil mirum, si hujusmodi dignitate nomen proprium perdat, quòd non potest major in muliebrem sexum competere. Nunquam enim ad summum illud mysterium subeundum elegisset Deus, nisi eam quæ dignissima esset, et tanquam proximè ad ipsum Deum accedens summo pererit. Atque hic respicit angelus, quamvis id nondum explicet, intelligens eam Deo tantoperè esse gratam, ut vellet Filium suum, quo nihil habet aut pretiosius aut charius, carnem ex ipsâ accipere. Atqui, ait Beza, dum vertitur, *gratiæ plena, aut, gratiosa, negligitur quod præcipuum est, nimirum quòd favoris causa, in solâ Dei gratiâ benevolentia consistat; quocirca veritè ipse gratiæ dilecta, idque exponit, quam Deus pro suâ gratiâ bonitate gratam et acceptam habuit.* Nota quòd non dicit *fecit, sed habuit, nec enim vel tantum laudis ascribit Virgini, quòd Deo grata sit, sed solum quòd grata habeatur. Ave, gratiæ dilecta, reddidit.* O scitum rhetorem, qui dum

laudare aliam, ejusque benevolentiam captare velit, in hæc omnia proponat, quæ animum illius deprimant, ut sciat, si quid laude dignum habeat, aliunde, non ex se habere. Hoc ad retundendos superbos valet; sed angelus perspectam habens Virginitatis humilitatem cum prudentiâ conjunctam, solitæ laudes suas transcribere Deo, petitior orator tacet, cujus dono hoc habeat quòd laude digna sit; simpliciter autem laudat ab eo quòd obtinet, quòd sit *gratiæ plena.* Sunt et catholici tractatores, qui annotent, participio passivo *καταργεῖν*, significari donum Dei quo facta sit gratiâ plena; potuit id insinuasse angelus, non credo voluisse significare: nec enim ea vox Græca, ut neque Hebraica *Niraa*, aut Syriaca *Rehinto*, si fortè hæc aliquid usus est angelus, necessariò in se includit gratitudinem Dei favorem, nisi addatur Dei aut Christi mentem, quemadmodum Apostolus addit: possit intelligi quòd natura, aut propriis viribus, aut humanâ industriâ, facta sit hujusmodi, ita ut rectè intellexerit interpres, quòd diximus, participium loco nominis positum. Quamquam id prorsus verum est, Virgine Deo quo accepisse id omne quo Deo placuit, atque in hunc finem et usum accepisse hanc gratiæ plenitudinem, ut idonea esset ac digna quæ fieret mater Dei, cæterò qui non accepturam.

DOMINUS TECUM. Alius salutandi modus usurpatus Hebrais, Jud. 6. v. 12, Ruth 2, v. 4. Videtur autem hic subaudiendum potius est quàm sit, quia gratulari potius angelus Virgini videtur bonum præsens, quàm precari futurum. *Dominus Deus Israel, tecum est;* in suâ te servat tutelâ, favet tibi singulariter, et regit te, cum ad privatam tuam, tum ad publicam salutem. Signanter enim cum eis esse dicitur Dominus, quos gubernat in eo in quo constituti sunt publico munere, ita ut ad salutem populi illud administrent. Josue 1, v. 5: *Sicut fui cum Nôse, ita ero tecum.* Jerem. 1, v. 8: *Ego tecum sum.* Act. 18, v. 10, Dominus ad Paulum: *Ego tecum sum.* Sic ergo erat etiam cum Virgine, consilium, virtutem et efficacitatem suam in eâ ostensus, totius populi bono, et manifestum orbi se auctorem probaturus dignitatis ejus salutis quæ publicæ per ipsam ministratæ. His porrò verbis, potius quàm præcedente verbo, intelligendum dat angelus, unde fiat ut sit gratiosa ad eum et gratiâ plena, eo scilicet quòd Dominus cum eâ sit, quòd Dominus ipsi favet supra modum.

BENEDICTA, à Domino qui tecum est; subjungit enim benedictionem tanquam effectum Domini favoris. *Benedicta* autem, id est, præventa benedictionibus, amplissimis beneficiis ac gratiis affecta, et majoribus etiam afflictienda (Dei enim benedicere, benefacere est), felix et beata.

Te, id est, es; nam sic usurpant Hebræi pronomina demonstrativa loco verbi substantivi. Non enim precatur angelus, ut à Domino benedicatur, sed jam benedictam annuntiat ac declarat.

IN MULIERIBUS, inter mulieres, quomodo vertit infra v. 42, supra omnes mulieres, quæ sunt, quæque fuerunt ac future sunt, felicissimam mulierum, ita ut nullum un-

quàm simile tui commemorari possit in mulieribus exemplum. *Nulla enim mulier,* ait Titus infra v. 42, *tantum consecuta est gratiam, neque consequatur unquam, quantum mater Domini.* Abigail benedicta dicitur, 1 Reg. 25, v. 33; Ruth laudatur, ut à *Domino benedicta*, Ruth 5, v. 10; adeoque *Jabel benedicta inter mulieres*, Jud. 5, v. 24; *Judith benedicta à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram,* prædicatur; sed nulla illarum æqualis est Mariæ. Illa, ut cæteræ omnes mulieres, maledictionem Evæ subierunt, Gen. 3, v. 16. Maria sola expers omnis maledictionis, quæ animam tangat: illæ unâ aut alterâ singulari benedictione Dei nobilitate sunt, prudentiâ, casitate, fecunditate aut fortitudine adversus hostes populi Dei; in Mariâ omnes cumulatae erant, quæ ad hoc electa erant, ut salvâ virginitate, sine libidine conciperet, pareret sine dolore, denique mater fieret Filii Dei, contritura caput antiqui serpentis, et initium datura omni in homines benedictioni. Hæc ratione mulieres omnes benedictione felicitateque superabat, quod volebat Angelus, licet non statim explicaret; nec mulieres solum, verum etiam viros atque ad eam creaturas omnes, quæ quidem puræ creaturæ essent; sed comparatio instituitur inter ea quæ ejusdem generis sunt: præter hoc quod proprium mulierum est, fieri matres. Hujusmodi ergo adhibitis titulis ac laudibus, eximis illis ac raris, salutatur angelus Virgine, accommodatè nuntio quod afferbat. Nam quia stupendum illud et incredibile videri poterat, matrem fore Filii Dei, illasâ virginitate, ut credibilis faciat, attribuit Virgini honorificos titulos, congruos ei quæ futura sit mater Dei, esse gratiâ plenam, electam Domini, beatissimam feminarum, animum illius ad expectandum ex ore suo singulare aliquod ac lætissimum nuntium erigens, simul et captans illius benevolentiam, ad præbendum tandem consensum in rem nuntiantem, in concipiendum, inquam, Filium Dei.

QUÆ, scilicet Maria virgo, CUM ADDISSET, vidisset, ita est et Syriacè; imò et Latini quidam libri sic legunt, suffragante D. Ambrosio. Complures sentintur germanam lectionem esse *vidisset*, mutatam à sciolis *cum audisset*, eo quòd sequatur, in sermone ejus: nos utramque jungamus, præsertim cum fiat frequenter, ut ea quæ audiuntur vel tanguntur, videri dicantur, quoniam generalis quodammodo sensus est visus, quod ait D. Augustinus sub finem tract. 12, in Joannem. Cum vidisset Virgo, angelum, viri speciem et colestem majestatem præ se ferentem, ingressum, audisset salutantem. Duo manuscripta ab Hentenio

VERS. 29. — QUÆ CUM ADDISSET. Græcè et Syriacè est, *cum vidisset.* Unde Ambros. tum hoc loco, tum lib. 1 Offic., cap. 18, et Hieron. Epist. ad Letam, collegisse videtur, eam turbatam fuisse ad peregrinam speciem sexus virilis, in quâ angelus apparebat. Quod sicut negari non debet fuisse verum, ita quia visus generalis quodammodo sensus est, ut August. loquitur, et pro omnibus sensibus poni solet, videtur indiguum: item quælibet tam pro visu quam auditu, maxime quæ sequitur: **TURBATA EST IN SERMONE EJUS,** qui non nisi auditu percipitur. Itaque et aspectu angeli, tanquam viri, et verbis ejus perturbata est, par-

annotata, nunc ex nostris, Brugense, et quadam alia Zegeri, pro, *audisset*, scribit, *vidisset.*

TURBATA EST, perturbata est, subito pavore, et verecundi præsertim, correpta; non sic tamen ut turbatio abstergeret iudicium mentis ut amens rationis, vel abduxerit à recto, quod palam est ex verbis consequentibus.

IN, SUPER, SERMONE EJUS. Ambrosius non uno loco legit *introitu ejus*: sed ed in re est singularis. Turbata est Virgo, primum aspectu angeli subito atque inopinato. Id sentit D. Ambrosius, cum hoc loco, tum lib. 2 de Virginitate, et lib. 4 Offic., cap. 18, ubi ait: *Ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus Virginitatis.* Similiter Hieronymus Epistolæ 7, quæ est ad Letam, cap. 4: *Iniecit Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit; et ita forsitan timore perterrita est, quia virum quem non volebat aspicere.* Quævis enim assuevisset apparitionibus et colloquiis angelicis, quæ spiritui fierent; non tamen hujusmodi quæ fierent formâ humanâ, specie virili, cæ denique majestate ac splendore. Cæterum magis turbata est et admirata sermonem ejus. Licet enim primum angeli conspectu turbaretur, propter inopinatum ingressum et insolitum fulgorem; persuasa tamen angelum Dei esse qui appareret, tranquillo animo auscultavit et intellexit quid diceret. Majestas enim et splendor in vultu angeli appareret, fecit ut nihil malè suspicari posset Virgo, quin potius à Deo missum agnosceret. Sed sermo angelici et allocutio, insolitaque salutandi forma, magis eam turbabat, anxiam et sollicitam tenebat, ac præsertim verecundam, eo quòd, præ eâ quæ erat humilitate, laudes illas in se competere non agnosceret, et aliam potius quam se mirificâ adeo salutatione dignam arbitraretur. Cœpit ergo turbatio angelo viso, perfecta est eo auditu. Nec tamen obstupuit præ turbatione, imò verò attentâ et bene compositâ mente cogitabat apud se, et considerabat animo, nihil temerè responderet; contra ac Eva, quæ dum mox in verba prorumperet, et serpentis interroganti responderet, imprudens capta seductaque fuit, Genes. 3, v. 2.

QUALIS, et quanta, utrumque enim admittit Græcum; ejus generis, quam magna, sublimis et insolita esset ISTA SALUTATIO, quàm summam continens laudes, et honoris plenissima. Non modò enim constabat singularibus et exquisitis verbis, verum etiam ita instituta erat, ut superiore inferior, dominam servus, Dei sponsam continuòque futuram matrem, minister alloqui reverenter videtur. *Mirabatur igitur novam benedictionis formulam.* Duo manuscripta ab Hentenio sim anxietate, partim verecundiâ. *In sermone ejus, id est, propter tam insolitam salutationem tot laudibus plenam, quam humilitas et verecundiâ resperebat.* Er cogitabat, id est, præsentem et attentum animo considerabat; quo insinuat, non ita turbatam, ut mens obnubilata fuerit. **QUALIS ESSET ISTA SALUTATIO, id est, quid sibi vellet, quorsum tenderet salutatio, quæ, ut Bernard. Serm. de Nativitat., se reputabat indignam:** item quælibet sincera an dolosa; divina an illudoria. Unde etiam tacitè hæc volens animo, præ modestiâ nullum responsum retulit, quamvis esset humilis, ut ibidem Ambrosius.